

**ČESKÉ VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V PRAZE
MASARYKŮV ÚSTAV VYŠŠÍCH STUDIÍ**

Katedra inženýrské pedagogiky

Negativní sociálně psychologické jevy na současné střední odborné škole

Negative Social Psychological Phenomena at Contemporary Secondary Technical School

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor:	Pavel Růžek
Studijní program:	Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Dana Dobrovská, CSc.

Praha 2015

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil jsem pouze podklady (literaturu, projekty, SW atd.) uvedené v příloženém seznamu.

Nemám závažný důvod proti zpřístupnění této závěrečné práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V Praze dne podpis

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji touto cestou vedoucí mé práce doc. PhDr. Daně Dobrovské, CSc. za vstřícnou pomoc, poskytnutí nezbytných rad a informací důležitých pro vznik této práce. Můj nemalý dík patří celé mé rodině za nemalou pomoc během studia.

Dále bych rád poděkoval všem respondentům, kteří věnovali svůj čas na vyplnění mého dotazníku.

ANOTACE

Bakalářskou práci na téma Negativní sociálně psychologické jevy na současné střední odborné škole jsem rozdělil na část teoretickou a empirickou. Konkrétně jsem se zaměřil na studenty 2. ročníku gymnázia a středního odborného učiliště v Plzni.

Cílem této práce bylo zjistit a popsat hlavní příčiny rizikového chování v prostředí gymnázia a středního odborného učiliště a porovnat četnost jeho výskytu na obou typech škol.

V empirické části jsem provedl výzkumnou sondu prostřednictvím dotazníku. Zaměřil jsem se na popis a analýzu rizikového chování žáků – četností výskytu, motivačního pozadí a zjištění postojů rodičů k tomuto problému.

Klíčová slova: rizikové chování, kriminalita mládeže, záškoláctví, diagnostika, psychoaktivní látky

ANNOTATION

My thesis is divided into the theoretical recherche on the topic and a survey based on quantitative analysis. I specifically focused on students of secondary year at grammar school and secondary vocational school in Pilsen.

The aim of this study was to identify and describe the main causes of risky behavior in the middle gymnasia and secondary vocational schools, to compare the frequency of occurrence of this negative phenomenon in both types of schools.

As a research method I used a questionnaire, which focused on the issue of risk behavior, its frequency, motivational background and attitudes of parents to this problem.

Keywords: risky behavior, youth delinquency, truancy, diagnostics, psychoactive substances

Obsah

Úvod

I. TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Negativní sociálně psychologické jevy mládeže.....	9
2 Trestná činnost dětí a mládeže	11
2.1 Dětská kriminalita.....	11
2.2 Kriminalita mladistvých.....	11
2.3 Delikvence	12
2.4 Poruchy chování.....	12
2.5 Závislostní chování	14
2.6 Nejčastější přestupky v propojení s věkem	14
3 Záškoláctví	17
3.1 Druhy a typologie záškoláctví.....	18
3.2 Příčiny záškoláctví	20
3.3 Vliv pedagoga na míru záškoláctví	22
3.4 Vrstevnické skupiny.....	23
3.5 Další negativní vlivy způsobující záškoláctví.....	24
3.6 Intervenční programy v prevenci proti záškoláctví.....	26
4 Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2013 - 2018	30
4.1 Základní cíle strategie	30
II. EMPIRICKÁ ČÁST.....	32
5 Cíl empirického šetření, hypotézy.....	32
5.1 Metoda empirického šetření.....	33
5.2 Vyhodnocení empirického šetření.....	34
6 Hodnocení hypotéz a dotazníkového šetření.....	52
Závěr	54
Seznam použité literatury	
Elektronické zdroje	
Příloha č. 1 - Legislativa	
Příloha č. 2 - Dotazník	

ÚVOD

Současné střední odborné školy se potýkají s řadou sociálně patologických jevů, mezi něž patří hlavně záškoláctví, šikana, kriminalita a užívání návykových látek. Na tuto problematiku je zaměřena předložená bakalářská práce. Má teoreticko – empirický charakter. Hlavním cílem bakalářské práce je popis a analýza výskytu sociálně patologických jevů na dvou středních školách, rozbor jejich příčin a popis postojů rodiny žáka k uvedenému problému. Předmětem zkoumání byly i volnočasové aktivity žáků.

Teoretická část se nejprve v obecné rovině zabývá rizikovým chováním žáků jako celkem, vysvětlením základních pojmů. Podrobněji se věnuje velmi ožehavému problému dnešní mládeže – záškoláctví, jeho příčinám a klasifikaci. V dnešní době představuje záškoláctví velmi aktuální problém každé školy, jelikož se u žáků objevuje čím dál tím častěji a má vážné důsledky pro jejich další vývoj. Z tohoto důvodu jsem si vybral právě toto téma jako svoji bakalářskou práci.

Výzkumná sonda pracuje se dvěma skupinami žáků – prostřednictvím anonymního dotazníku jsou porovnáváni žáci gymnázia a středního odborného učiliště. Na základě výsledků se pokusím najít nějaká řešení, jak tento negativní jev z našich škol co nejvíce minimalizovat.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Negativní sociálně psychologické jevy mládeže

1.1 Rizikové chování

Pojem rizikové chování označuje takové chování, v jehož důsledku dochází k nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost. Do rizikového chování se řadí zejména: šikana a násilí ve školách, různé formy agresivního jednání, dále záškoláctví, zneužívání návykových látek, nelátkové závislosti (gambling, problémy spojené s nadměrným využíváním PC apod.), užívání anabolik a steroidů, rizikové sexuální chování, vandalismus, xenofobie, rasismus a intolerance, týrání a zneužívání dětí a obecně kriminální jednání.

Rizikovým chováním tedy rozumíme soubor negativních jevů, který má velký vliv nejen na dospívající mládež, ale může mít i velký vliv na fungování celé společnosti. V. Labáth (2001) považuje za rizikovou mládež dospívající, u které je větší možnost působení více faktorů dohromady a dá se předpokládat selhání v sociální a psychické rovině, které jsou u každého jedince individuální. Tyto faktory se dají dále zkoumat a preventivní činností se dá snižovat míra škodlivého působení těchto negativních jevů. Mezi nejčastější formy rizikového chování u současné mládeže podle tohoto autora patří šikana, záškoláctví, užívání návykových látek, obecné kriminalita, hraní na výherních automatech a PC.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále MŠMT), vytvořilo k tomuto problému Strategii primární prevence na období let 2013 – 2018, kde definuje pojem rizikové chování jako „rozmanité formy chování, které mají negativní dopady na zdraví, sociální nebo psychologické fungování jedince a/nebo ohrožují jeho sociální okolí. Rizikové chování představuje různé typy chování, které se pohybují na škále od extrémních projevů chování „běžného“ (např. provozování adrenalinových sportů) až po projevy chování na hranici patologie (např. nadměrné užívání alkoholu, cigaret, kofeinu či nelegálních drog“.

V tomto dokumentu MŠMT rozděluje rizikové chování do několika hlavních skupin:

- interpersonální agresivní chování: agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií, násilí, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie;

- delikventní chování ve vztahu k hmotným statkům: vandalismus, krádeže, sprejerství a další podobné trestné činy a přečiny;
- záškoláctví a neplnění školních povinností;
- závislostní chování- užívání všech návykových látek, netolismus (závislost na virtuálních drogách jako je televize, video, počítačové hry apod.);
- gambling (patologické hráčství) ve všech jeho formách
- rizikové sportovní aktivity, rizikové chování v dopravě;
- spektrum poruch příjmu potravy;
- negativní působení sekt;
- sexuální rizikové chování.

Zdroj: Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013 - 2018 Praha: MŠMT 2013 [cit. 01-11-2015]

2 Trestná činnost dětí a mládeže

2.1 Dětská kriminalita

S rizikovým chováním je často spojena trestná činnost dětí a mládeže. Jedná se o kriminalitu jedinců do 15 let věku, které se odborně říká predelikvence. Hlavním rysem takového jednání je vzhledem k nezletilosti a nevyzrálosti osoby, ať po fyzické nebo psychické stránce, spontánní neodpovědné chování, jehož důsledky si pachatelé často ani neuvědomují. U těchto jedinců je třeba co nejdříve zajistit vhodnou a hlavně včasnou odbornou pomoc, aby nedošlo v pozdějším věku k delikventnímu jednání. Složitá situace nastává v případech, kdy se na trestné činnosti dětí podílejí i jejich rodiče. Stává se, že někteří sociálně slabí rodiče posílají své děti vědomě krást. Jedinci žijící v relativním blahobytu se dopouštějí trestné činnosti často jen z rozmaru nebo z nudy. Jejich rodiče často nemají zájem ani čas se svým dětem náležitě věnovat, někdy i proto, že jsou pracovně příliš vytíženi. Tuto skutečnost přesně vystihli autoři publikace *Děti a mládež v obtížných situacích*: „*K problémům v psychosociálním vývoji dítěte dochází nejen v rodinách kriminálníků, alkoholiků, toxikomanů a lidí, kteří principiálně nemají zájem pracovat, ale i všude tam, kde chybí láska, pocit bezpečí, kde výchovu provází nedůsledné nebo nezdravé ochránářství nabízející dítěti vše, na co si vzpomene.*“ (Jedlička, Kořa a kol. 2004 s. 322).

Trestná činnost mladistvých tohoto věku je z větší míry majetkového charakteru.

2.2 Kriminalita mladistvých

V době adolescence, mezi 15 – 18 rokem se dotvářejí hlavní rysy jedince. Na tohoto adolescenta může mít nepříznivý vliv zejména nejbližší okolí. Mladiství jsou z velké části ve škole, kde je jejich chování do značné míry ovlivněno spolužáky. Rodinné prostředí přestává mít na takového jedince vliv. Mezi těmito adolescenty se utvářejí určité skupiny – party, ve kterých se vyskytují jedinci s kladným, ale také se záporným vlivem. Pokud v této vytvořené skupině převyšuje působení negativního vlivu, je velká pravděpodobnost, že skupina bude mít tendence k rizikovému chování. Tyto již ovlivněné skupiny začínají páchat trestnou činnost, které se odborně nazývá juvenilní delikvence - kriminalita mladistvých. Tyto kriminální skutky jsou páčány většinou skupinově, každý člen party si chce svým jednáním před ostatními členy party vybudovat si respekt a v rámci skupiny si udržet nebo vytvořit svoji pozici. Matoušek ve své knize *Mládež a delikvence* uvádí, že „*Některé party jsou ke své kriminální*

činnosti přivedeny tím, že tráví čas v hernách a na diskotékách a záhy se jim na tento způsob života přestane dostávat prostředků. Začnou si je opatřovat drobnými krádežemi, jež pak přerůstají v organizované, plánované akce s napojením na překupníky“. (Matoušek, 2011 s. 83).

V tomto věku je velmi důležité, aby rodiče sledovali vývoj svého dítěte a hlavně věděli, s kým se jejich syn nebo dcera ve škole i mimo školu ve svém volném čase stýká. Jedlička, Kořa a kolektiv upozorňuje, že: *„Řešení nepříznivého stavu kriminality dětí a mládeže vyžaduje plně respektovat skutečnost, že zásadní vliv na formování osobnosti dítěte má rodina.“* (2004 s. 321).

2.3 Delikvence

Delikvence je obecnější pojem než kriminalita, neboť zahrnuje kromě porušování právních norem i nerespektování dalších „nepsaných“ společenských a mravních norem.

Autoři publikace *Děti a mládež v obtížných situacích* uvádějí: *„Delikventní chování zpravidla souvisí s disociaální poruchou osobnosti, která bývá charakterizována zřetelnou nerovnováhou mezi chováním jedince a společenskými normami, přičemž tato nerovnováha bývá často podporována výraznými a destrukčními problémy v interpersonálních vztazích. V rámci této diagnostické kategorie lze rozlišovat asociální a antisociální projevy chování.“* (Jedlička, Kořa a kol. 2004 s. 325).

Za nejtypičtější příčinou delikvence se považuje nefunkční rodina, problémy související se školní docházkou a jejím zanedbáváním, neúspěšnost v učení, nízký sociální statut, sociální a kulturní vyloučení, nestrukturovaný volný čas trávený převážně mimo rodinu a s vrstevníky, poruchy chování a nezvládnutelnost, snížený intelekt, drogová a alkoholová závislost.

Více na <http://socialni-prace.webnode.cz/kriminalita-a-delikvence/>

2.4 Poruchy chování

Touto problematikou se zabývá věda, která se nazývá „etopedie“, a je jednou ze součástí speciální pedagogiky. Pipeková (2010) tyto poruchy se dělí dle společenské nebezpečnosti:

1. Porucha disociálního rázu

Hlavním charakteristickým rysem této poruchy chování bývá vzdorovitost, odmítání autorit a zavedených pořádků. Tato porucha není nijak závažná a projevuje se u dětí již od nejtěžšího věku. První období vzdoru začíná mezi druhým a třetím rokem života a jeho intenzita postupně upadá až do šesti let věku jedince. V této době se začíná formovat osobnost, vliv okolí může mít velký dopad na budoucí vývoj a formování osobnosti. Projevem bývají záchvaty, trucování, různé výkřiky a válení se po zemi. Druhé období vzdoru bývá v pubertě, kdy jedinec nerespektuje ustálené pořádky, odmlouvá, chce se výrazně odlišit od svého okolí. Preferuje své vrstevníky před rodinou, učiteli. Tato porucha se zpravidla dá dobře potlačit dostupnými výchovnými prostředky a metodami. Mezi její další rysy mohou patřit další různé poruchy (bulimie, anorexie), lhaní a odmítání komunikace s okolím, a může se stát i průvodním jevem jiné poruchy jako je např. syndrom ADHD.

Je nejlehčí formou poruch chování.

2. Asociální porucha chování

Představuje odklon od stávajících norem společenského chování, jehož intenzita nepřekračuje legislativní rámec právních norem společnosti. Dochází zde často ke snížení emoční a citové úrovně, čímž může přerůst i v určitý druh násilí. Dítě delší dobu narušuje společenské normy daného společenství. Tento druh chování je především morálním a společenským přestupkem a nejvíce poškozuje jeho samotného. Léčba tohoto jedince je dlouhodobá a málo efektivní. Mezi tyto poruchy patří útěky z domova, vzdorovité chování, záškoláctví, různé druhy závislostí a deviantního chování, útěky z domova. V řešení těchto problémů pomáhají rodičům i školám Střediska výchovné péče.

3. Antisociální porucha chování

Také poškozuje společnost a postiženého jedince, ale na rozdíl od asociálního chování toto jednání již porušuje především právní normy včetně ohrožení zdraví a života člověka. Vyznačuje se větší mírou společenské nebezpečnosti a velké pravděpodobnosti opakování takového jednání. Mezi poruchy tohoto rázu patří již větší krádeže, loupeže, násilné činy, možnost vraždy. Mnoho jedinců při páchání trestné činnosti bývá často ovlivněno návykovými látkami, především drogami. Tyto látky u daného jedince většinou vyvolají závislost, která je pak podporujícím faktorem k dalšímu páchání trestné činnosti. Takto postižený jedinec je dle věku umístěn do dětských

diagnostických ústavů a výchovných ústavů, nebo nápravných zařízení pro mládež. Je nejtěžší formou poruch chování.

2.5 Závislostní chování

Tímto chováním, se zabývá věda, která se nazývá „adiktologie“. Vznik závislostí je podmíněn různými faktory. Mezi tyto faktory patří vliv rodiny, školy, okolí, vrstevníků. Dále dostupnost ke všemu, co by mohlo závislost vyvolat. Jedná se především o drogy, alkohol a hraní na hracích automatech a PC. (Matoušek, Matoušková 2011). Jedním z nejdůležitějších faktorů je osobnost samotného jedince a také jeho odolnost vůči okolí k těmto nežádoucím vlivům vedoucí k závislostem.

Prvotně by se o tento problém měla zajímat rodina sama, vytvářet vhodné podmínky a prostředí pro správnou výchovu a rozvoj osobnosti, využívání vhodně volného času. Macek uvádí, že: *„Kvalita vztahu rodič – adolescent souvisí i s kvalitou vrstevnických vztahů. Vysoká míra kontroly ze strany rodičů a přísnost vede často k zvýšené orientaci na vrstevníky a k vyhledávání a vytvoření aliancí proti rodičům. Dále platí, že špatný vztah s rodiči zvyšuje počet kontaktů s vrstevníky, ale nepodporuje kvalitu těchto vztahů.“* (Macek, 2003, s. 56).

Se závislostmi se musí dnes ve velké míře vyrovnávat všechny školy a školská zařízení. Primární prevencí těchto negativně patologických jevů je především forma přednášek a besed. Závislost na konkrétním patologickém jevu je u každého jedince individuální, má jiný průběh a dopady. Zejména je třeba zdůraznit, že závislost není jen na látkách, ale může být i na určitém způsobu jednání jako jsou např. náboženské rituály, sex, práce a další.

2.6 Nejčastější přestupky v propojení s věkem

V naší zemi se velká pozornost věnuje kriminalitě již od nejútlejšího věku. Začíná u dětí mezi 6 – 15 rokem, kdy jsou nejčastějšími prohřešky drobné krádeže a v nejkrajnějším případě krátké útěky z domova a první setkání s návykovými látkami (Vágnerová, 2008). S povinností školní docházky skončilo bezstarostné dětské období, nastupují první větší povinnosti. Dítě musí začít uznávat určitá ustálená pravidla a cizí autority. Tato změna vyvolává u jedince velkou fyzickou a psychickou zátěž, které může individuálně vyústit v určitý druh projevu negativního chování v závislosti na osobnosti jedince. Dále Vágnerová uvádí, že velkým problémem je úspěšné začlenění jedince

do kolektivu a jeho schopnost přijmout autoritu a osobnost učitele samotného.

Pokud začne mít dítě problém přizpůsobit se novým podmínkám, z největší míry se u něj projeví prvky asociálního chování, může se chovat apaticky, nepřipouštět si je a být líný k jakékoliv činnosti. Dítě se může začít bát školy, učitele, spolužáků. Začne se stranit kolektivu, vymýšlet si různé problémy a neduhy, které se nakonec mohou psychosomaticky projevit, aby do školy jít nemusel. To vše může vyvrcholit samovolnými útekami ze školy, počínajícím záškoláctvím. Další z negativních jevů žáků v tomto věku bývá nekázeň a vyrušování během výuky. Žák na sebe začíná upozorňovat nevhodným způsobem, žák se začne samovolně procházet po okolí nebo se nudit doma. Během svých toulek se pro zkrácení dlouhých chvílí a pro zpestření svého nenaplněného volného času může pokusit i o drobné krádeže, které mohou časem přerůst v další patologické jednání. Je třeba včasně podchytit a diagnostikovat tyto jevy, aby se již takto postižený jedinec nestal členem nějaké závadové party, anebo aby na sebe nenavázal další jednotlivce či skupiny.

Dalším důležitým vývojovým obdobím jedince je adolescence. Jedinec prochází velkými hormonálními změnami, upravuje se formování osobnosti. (Macek 2003). Tento vývoj začíná u každého jedince individuálně, nejčastěji je to okolo 12 roku života. Pokud dítě žije v nějakém závadovém a nestabilním prostředí, bývají tyto změny prožívány s velkými citovými emocemi. Dítě je více náchylné k různému a zkratkovitému chování a jednáním, je u něj větší tendence k určitým negativním jevům. Ve věku 13-14 let začíná zvýšená frekvence kriminální činnosti, která se nazývá prekriminalita. Začínají se utvářet první party a jedinec začíná s prvotní trestnou činností, která je páchána bez přípravy a z největší míry se jedná o majetkovou trestnou činnost. V tomto období se jedinec seznamuje postupně s návykovými látkami, v poslední době i s drogami. Drogy jsou pak spojeny i s nárůstem násilné trestné činnosti.

Další období se týká mladistvých, ve věku 15 — 18 let, kdy se osobnost jedince dotváří. Marie Vágnerová vysvětluje změny v dospívání a poruchy jednání v období puberty tím, že *„Vytváření a rozvoj vlastní identity, které je hlavním cílem období dospívání, může být za určitých okolností velmi těžké. Jedinec potřebuje získat sebeúctu, potřebuje si potvrdit své kompetence a mnohdy toho není možné dosáhnout sociálně přijatelnými aktivitami.“* (Vágnerová, 2008, s. 790 – 791). Jedná se o kritické období, kdy jedinec přechází z jednoho školského zařízení do druhého, znovu si zvyká na nové prostředí, kamarády. Kamarádi mají velký vliv na každého jedince. Utváření stejných

skupin vrstevníků je součástí tohoto období. Tyto skupiny se pak věnují i negativní činností, která se již přibližuje klasické kriminalitě a delikvenci. Největší počet těchto jedinců tvoří jedinci ze slabších, ekonomicky závislých rodin. Mají ukončené pouze základní vzdělání nebo nemají ukončené žádné vzdělání. Pro tuto skupinu jsou charakteristické trestné činy, krádeže motorových vozidel, jízdy bez patřičného oprávnění, rvačky, svévolné ničení cizího majetku, opilství a v posledních letech hlavně činy spojené s patologickým hráčstvím, drogami a prostitucí.

3 Záškoláctví

S jedním z největších problémů rizikového chování, se kterým se školy a školská zařízení nejvíce potýkají, patří záškoláctví nebo útky ze školy. Žák, kterého přestala bavit výuka ve škole, nebo se stal členem nějaké závadové party, má větší pravděpodobnost se záškolákem stát. Projev tohoto rizikového chování může mít velký dopad nejen na jedince samotného, ale v delším časovém rozsahu i na celou společnost. Záškolák nezíská patřičné znalosti a vzdělání, hůře se pak začleňuje do společnosti a života. Ve škole má slabý prospěch, následně si pak špatně shání zaměstnání, má horší uplatnění v životě. Jak je správně nastaven vzdělávací systém se pozná dle míry záškoláctví. Mnoho odborníků si pod pojmem záškoláctví představuje zameškání školní výuky a odborné praxe s úmyslem do školy vůbec nejít nebo v ní nebýt. Důvody mohou být u každého jedince individuální. Žák zameškává s vlastní vůlí, snaží se to utajit všemi možnými způsoby a prostředky před rodiči, zákonnými zástupci. Petr Ondráček popisuje záškoláctví: „*Záškolák je tedy žák, který se vyhýbá účasti na výuce. Není ani nemocný či zraněný, ani nemá jiný závažný – např. rodinný – důvod nepřijít do školy.*“ (Ondráček, 2003, s. 96). Žák z určitého důvodu nechce chodit do školy, utíká z ní. Kyriacou má podobný názor a píše, že: „*Pojmem „záškolák“ označujeme žáka, který nemá pro absenci legální důvod (neomluvená nepřítomnost).*“ (Kyriacou 2005, s. 44). Z tohoto důvodu záškoláctví přiřazujeme mezi poruchy chování asociálního rázu.

S problémem záškoláctví se setkáme ve všech druzích školských zařízení, základních školách, středních školách, na odborných učilištích. Čím je žák záškolák starší a zkušenější, stoupá absence ve škole a počet zameškaných hodin je větší. Proto každé školské zařízení s tímto problémem bojuje a snaží se vytvářet účinná opatření k zamezení tohoto negativního jevu. Některé druhy záškoláctví vychází také z různých stresujících situací. Může se jednat o strach z potrestání při nesplnění si svých představ a tím vznikajících obav ze školní výuky.

Největší počet záškoláků je mezi žáky, které výuka ve škole přestala bavit, nudí se, a co nejvíce se jí snaží všemi možnými způsoby vyhnout. Záškoláctví má několik kategorií. Například Vágnerová (2005) rozlišuje záškoláctví, které má impulsivní charakter a které je účelové, plánované. Kyriacou (2005) zase uvádí, že záškoláctví je složité na popsání a dělí ho do pěti kategorií – pravé záškoláctví, záškoláctví s vědomím rodičů, záškoláctví s klamáním rodičů, útky ze školy, odmítání školy.

Dalším velkým problémem je, že záškoláctví jako jedna z forem rizikového chování může spustit ještě další poruchy osobnosti jako např. toxikomanie, hra na hracích automatech, krádeže a mnohé další negativní jevy. Proto je třeba správně a včas rozeznat příčinu a typ záškoláctví, dobrá znalost problému může velmi pomoci učíteli k včasné diagnostice a je schopen zvolit účinné řešení.

3.1 Druhy a typologie záškoláctví

Záškoláctví se dá rozdělit dvěma způsoby. První způsob je takový, kdy žák má negativní vztah ke škole a do školy nechodí. Může mít neomluvenou absenci, nebo i absenci omluvenou, pokud jeho záškoláctví kryjí jeho rodiče. Druhá možnost je taková, že se žák sice do školy dostaví, ale při první možné příležitosti z ní utíká. Rodiče o jeho záškoláctví zpravidla ani nevědí.

Chris Kyriacou (2005) rozděluje záškoláctví do pěti kategorií:

1. Pravé záškoláctví

Žák ráno normálně jako každý jiný den odchází z domova, rodiče si myslí, že jde do školy a vůbec neví, že potomek školu nenavštěvuje a věnuje se jiným mimoškolním aktivitám.

2. Záškoláctví s vědomím rodičů

V tomto případě rodiče vědí, že žák na výuku nechodí, jeho jednání kryjí a často ho sami v záškoláctví podporují. Může se jednat o rodiny, kde nemají ke školním povinnostem kladný vztah, ke vzdělávání se staví negativně. Dále se může jednat o rodiče, kteří potomka využívají k domácím pracím či hlídání mladších sourozenců, na které oni sami čas nemají. Může se jednat také o rodiny, které své děti vychovávají příliš liberálně, ve všem je podporují a rozmazlují. Absenci ve škole jim omlouvají a dítě ve všem co si myslí, že je dobré podporují. Na zameškávání školní docházky a velké absenci při výuce nevidí nic špatného. Tato kategorie záškoláků je opakem předchozí kategorie.

3. Záškoláctví s klamáním rodičů

Podle názvu této kategorie usuzujeme, že se jedná o takový typ záškoláctví, kdy dítě své rodiče vědomě obelhává. Často si vymýšlí různé příběhy proč do školy nejít, vymlouvá se na špatný zdravotní stav. Rodiče mu pak napíší omluvenku,

někdy i s několika denním zpožděním. Dítě toho často využije a myslí si, že rodič má stejný nebo podobný názor, a tím ho vlastně nevědomě v záškoláctví podporuje. Od předchozí kategorie se špatně rozlišuje.

4. Útěky ze školy

Žák přijde normálně na školní výuku, učitel jej nezapíše do třídní knihy, ale žák v průběhu dne ze školy odejde, buď na jednu, nebo na více vyučovacích hodin. Do školy se pak vrátí zpět a pokračuje v učení. Může se stát, že školu vůbec neopustí. Kyriacou to nazývá „interní záškoláctví“.

5. Odmítání školy

Poslední kategorie se týká jedinců, kteří odmítají školní docházku kvůli určitým psychickým problémům. Žák nechce s určitého důvodu školu navštěvovat. Problémy je nutno hledat ve škole jako takové, žák má strach do školy jít. Jedná se o jedince, kteří jsou ve škole posměchem, mohou být též šikanováni, mají problém vypořádat se s učivem, ale také může jít o školní fobii. Žák se s tím nedokáže sám vyrovnat a tyto své problémy řeší záškoláctvím. Pomoc u takto postižených jedinců musí být vyhledávána u odborníků. Lze jen špatně rozlišit žáka s psychickou poruchou a žáka, který nechce do školy z různých důvodů chodit.

Marie Vágnerová (1998) charakterizuje záškoláctví dvěma způsoby:

1. Záškoláctví impulsivního charakteru

Žák jedná zkratkovitě, vůbec nemá předem v plánu, že se nezúčastní školního vyučování. Jedná nepředvídaně, nemá nic promyšleno. Ke svému rozhodnutí jít za školu dochází při cestě nebo během vyučování. Nemusí to být jen jednodenní záležitost, ale může trvat i několik dnů. Po adekvátním potrestání ve většině případů tento žák již za školu nechodí.

2. Záškoláctví plánované, účelové

Žák si vše důkladně promyslí a odhází ze školy účelově. Bojí se zkoušení nebo testu, stimulem může být také neoblíbený předmět nebo učitel. Důvody odchodu jsou různé.

3.2 Příčiny záškoláctví

Příčin a stimulů, vedoucích k záškoláctví může být mnoho. Dají se najít jak ve škole či rodině tak v osobnosti žáka samotného během jeho psychosomatického vývoje. Ve škole se dá příčina hledat v negativním vztahu žáka a učitele, nezájem o určitý předmět nebo vztazích v celém třídním kolektivu, škole. Další nezanedbatelnou příčinou jsou vrstevnické skupiny, na které mohou navazovat další problémy jako krádeže, drogy a v nemalé míře špatný vztah rodičů ke vzdělání. (Kolář 2012). Prvotní a nejasný stimul popisuje podobně (Kyriacou 2005), neomluvenou absenci žáka ve škole, která může být zapříčinena nesplněním školního úkolu, malou připraveností, strachem z posměchu od spolužáků nebo hlídání mladšího sourozence.

Stanislav Bendl upozorňuje na obtížnost hledání skutečných příčin záškoláctví: *„Ve společenských vědách, ke kterým patří také pedagogika, je obtížné hovořit o konkrétních příčinách toho či onoho chování, neboť pojem příčina navozuje představu něčeho jednoznačného, jasného nezpochybnitelného, trvalého či exaktního, něčeho, co navíc funguje všude a u všech a za všech okolností.“* (Bendl, 2004, s. 76).

Za nejčastější příčiny záškoláctví uvedení autoři považují zejména:

1. Negativní vztah ke škole

Žák si vybere špatně studijní směr, nevytvoří si kladný vztah ke škole. Kyriacou uvádí, že pokud žák studuje něco, co ho vůbec nebaví, zvolené studijní předměty ho nezajímají. Záškoláctví je pak pro něj jediné možné východisko. Jestliže ho škola nezajímá a předměty jsou pro něj nepřijatelné, má špatné studijní výsledky. Škola ho přestává bavit, ztrácí jakoukoliv motivaci. Vzniká tak začarovaný kruh různých příčin a následků.

Zkušený učitel by měl včas rozpoznat, že něco není v pořádku a žáka podpořit. Každého žáka by měl hodnotit individuálně a ještě víc jej neodrazovat od studia špatným hodnocením, ale žáka spíše podpořit a více motivovat. U takového žáka je třeba především hodnotit jeho úspěchy a kladné stránky a v těch jej soustavně podporovat, aby si vytvořil nový kladný vztah ke škole. Velkou měrou je nutná také podpora ze strany rodičů, aby žáka zbytečně netrestali za jeho slabý prospěch, spíše aby mu poradit a případně domluvili i doučovací hodiny, aby učební látku pochopil.

Opakem těchto ve výuce slabších jedinců jsou velmi talentovaní žáci. Tito žáci nemají s učením žádné problémy, látku si rychle osvojí a dále je výuka nebaví

a často vyrušují. V třídním kolektivu nebývá takový žák oblíben, ostatní se proti němu občas spojí a společně na něj vyvíjejí určitý druh nátlaku. Ten může být jak psychického tak fyzického rázu. Učitel by v tomto případě měl na takového jedince klást mnohem větší požadavky než na ostatní, neboť se během normální výuky se nudí a vyrušuje. Toto je dáno vyšším počtem žáků v jedné třídě, kde se mohou právě tyto protiklady často potkat. V nemalé míře hraje také v negativním postoji žáka ke škole samotný výklad učitele, může být nudný málo atraktivní. Proto je třeba klást velký důraz i na přístup učitele k danému předmětu.

2. Nepřiměřené požadavky na žáky

Jestliže žák nedosahuje ve škole dobrých výsledků, začíná sám na školu rezignovat. Je to další z možných příčin vedoucích k záškoláctví. Pokud jde u žáka o vystupňovaný strach ze školy, který se projevuje vegetativními či tělesnými příznaky, např. bolestmi hlavy, bolestmi břicha, zvracením, hovoříme o školní fobii. V takovém případě se škola v součinnosti s rodiči žáka musí obrátit na další odborníky, zejména na pracovníky pedagogicko- psychologických poraden, případně klinické psychology. (Švarcová, 2011).

3. Negativní citové zážitky

Také negativní citové zážitky stojí mnohdy za žákovými studijními a celkově školními neúspěchy. Tyto se pak přenáší do vztahů mezi žáky a učiteli. Dlouho trvající špatný studijní prospěch vede k zhoršování postavení žáka v třídním kolektivu. Žák, který je méně nadaný nebo má nižší intelekt, nerozumí probíranému učivu a zadaným úkolům. Jestliže je dítě ze své nevěděni trestáno, zesměšňováno nebo jinak ponižováno, dochází k určitým neurotickým poruchám. Dítě se pak snaží jakoukoliv formou návštěvy školy vyvarovat. Hodně často se to stává u méně nebo více handicapovaných žáků, kteří jsou vyřazováni z třídního kolektivu. Pokud nedojde u takto handicapovaných jedinců k řádnému začlenění do kolektivu, stává se pro ně škola zátěží, roste nezájem o výuku, dostávají ke škole odpor. (Švarcová 2011).

4. Špatně zvolený studijní směr

Špatně zvolený studijní obor může být další z příčin zanedbávání povinné školní docházky. Vyučování je pro žáka nezáživné, nudné a hlavně jej vůbec

neuspokojuje. Proto je třeba dbát na dobrou komunikaci rodičů a výchovných poradců s žákem při výběru studijního oboru. Někteří rodiče často nutí svého potomka studovat určitý obor, i když je žák málo nadaný nebo k němu nemá žádný vztah. Takový žák pak zanedbává výuku a ze strany rodičů mu potom nelze nic vyčítat. Z druhé strany žák na rady rodičů nedá, vybere si studijní obor sám a pak ho nebaví. Řešením může být přeřazení do jiné školy s vyhovujícím zaměřením. (Kyriacou 2005).

Pokud bychom shrnuli příčiny, které vedou žáka k záškoláctví, zjistíme, že každá z nich je může vést žáka k tomu, aby chodil za školu. Tento svůj volný čas, který netráví ve škole, musí nějakým způsobem vyplnit. J. Pávková poukazuje na to, že: *„prostředí, ve kterém děti mládež tráví svůj volný čas je velmi různorodé. Mnoho dětí prožívá svůj volný čas na veřejných prostranstvích, venku, na ulici, často bez jakéhokoliv dohledu a dokonce i bez zájmu dospělých. Tato situace je neuspokojivá, je tím ohrožena nejen výchova dětí a mladistvých, ale i jejich bezpečnost. To platí zvláště ve velkých městech“*. (Pávková, (1999, s. 17). Zde mají žáci větší možnosti trávit svůj volný čas nevhodným způsobem, v hernách, užíváním návykových látek vedoucím následně k páchání trestné činnosti. Z tohoto důvodu se musíme vždy snažit odhalit pravé příčiny žáka vedoucí k záškoláctví a s každým jedincem pracovat individuálně.

3.3 Vliv pedagoga na míru záškoláctví

Učitel má ve výchovném procesu a formování osobnosti jedince jeden z největších podílů. Musí se vedle rodiny podílet na formování jeho charakteru, pro žáka musí být vzorem a příkladem. Také musí včas a správně rozpoznat jakékoliv odlišnosti od normálního vývoje adolescenta. Vhodné je, aby učitel získal v žákovi takovou důvěru, aby se mu mohl svěřit se svými problémy a učitel mu mohl adekvátně pomoci. Holeček píše, *„Povolání učitele je navíc náročné také proto, že na rozdíl od jiných povolání učitel působí celou svojí osobností. Často se stává pro své žáky celoživotním vzorem třeba tím, že se pak věnují oboru, pro nějž je učitel získal. Nebo bývá příkladem (kladným, ale i záporným), který napodobují nejen v jeho pozorovatelném chování, ale také v jeho způsobu života, přebírají jeho životní postoje, hodnoty, názory apod.“* (Holeček 2014, s. 13).

Dále má učitel významnou roli ve výchovném působení na žáky, formování hodnotových orientací osobnosti jedince. Hodnoty by měl umět objasňovat a pomáhat je vytvářet. Na svou vyučovací hodinu musí být vždy dobře připraven, aby žáky zaujal a výuka byla pro všechny dobře srozumitelná. Pokud je výuka pro žáka nesrozumitelná nebo nudná může nastat velký problém, přestává ho škola bavit, utíká z ní a stává se z něj záškolák. Jestliže tento problém nastane a žák je schopen učiteli se svým problémem svěřit, zkušený pedagog může mnoho věcí ovlivnit. Ke každému jedinci musí přistupovat individuálně, neboť každý jedinec má svá specifika. Dobré je být v kontaktu s rodiči žáka, kteří ve spolupráci s výchovnými poradci zastoupenými na každé škole mohou vhodně pomoci. Holeček dále uvádí, že je třeba: *„Navázat kontakt s rodiči a prohovorit s nimi reálnost jejich očekávání na školní výkony žáka (žáka nepřetěžovat)“* (Holeček, 2014, s. 181).

Žáci, kteří mají neustálé problémy s neomluvenou absencí i po intervencích školy a rodičů by měli navštívit psychologa a poradit se na dalším postupu. Dále Holeček uvádí, že je potřeba, aby při klasifikaci záškoláctví byla zaměřena pozornost nejen na postih žáka, nýbrž i na výchovné působení, které má mít preventivní charakter. Velkou úlohu zde sehrává i kvalita pedagogických pracovníků, aby došlo k působení na celý komplex vlastností jedince, nikoli jen na ty, jež vedly ke vzniku záškoláctví.

3.4 Vrstevnické skupiny

Největší vliv ve vývoji adolescenta mají vrstevnické skupiny. Někteří autoři se domnívají, že jejich vliv je tak velký, že se nedá vůbec srovnat s vlivem rodiny a školy a učitele jako takového. Macek v knize *Vztahy v dospívání* uvádí, že: *„V období dospívání se ve školních třídách mění zásadním způsobem nejen vrstevnické skupiny, ale postupně snižování závislosti žáků na autoritě dospělých vede i ke snížení závislosti na učiteli, jeho požadavcích a hodnocení.“* (Macek, 2012, s. 121).

Vliv party v negativním nebo pozitivním smyslu má na záškoláctví velký podíl. V této vrstevnické skupině si chce každý udržet své postavení a hrdost, mít na skupinu co největší vliv a stát se tzv. „kápem“. Toto vše může vyústit ve velmi nežádoucí projevy a poruchy chování. Fontana (2003) píše o vrstevnickém tlaku na jedince, který je ve škole často spatřován. Hlavně v období adolescence jsou tito jedinci velmi ovlivňováni vrstevníky ve svém nejbližším okolí. Každá taková parta má svůj nenapodobitelný styl, způsob komunikace, postoj k životu, k sexualitě, návykovým

látkám, další trestné činnosti mladistvých. (Matoušek, Matoušková 2011). Pokud se nějaký jedinec z určitého důvodu nestane členem takové party, může být mezi ostatními vrstevníky terčem posměchu nebo dokonce nějakého druhu šikany. Stoupající vlivy party bývá často původním stimulem nežádoucího chování. Žák potom doma rodičům vzdoruje, odmítá je a v partě si hledá svou vlastní identitu. Jak dále uvádí (Matoušek, Matoušková 2011) největší důležitost mají party pro rizikovou mládež z dysfunkčních rodin. Tyto party záškoláků se pak dopouštějí delikventních činů, počínající drobnými krádežemi v obchodech, distribucí drog a další trestnou činností.

3.5 Další negativní vlivy způsobující záškoláctví

3.5.1 Vlivy ve škole

Kyriaciou považuje za jednu z významných příčin záškoláctví školní stres a uvádí, že: *„Školní stres je možné definovat jako negativní emocionální prožitek, například úzkost, zlost, deprese a frustrace, pramenící z některého aspektu výuky. Tento termín poukazuje na stres vznikající ve škole a je třeba ho odlišit od ostatních zdrojů stresu (strach o rodiče, kteří se stále hádají, stav dlouhodobé nemoci apod.).“* (Kyriacou, 2005, s. 84). Žáka mohou během školního vyučování ovlivnit i různé vnější podněty, které se školou nesouvisí. Žák, který bývá vždy během výuky aktivní, není připraven. Může to být součást různých emočních prožitků doma (např. úmrtí v rodině) a žák se dostává do stresové situace tím, že nedokáže učiteli zodpovědět na položenou otázku. Další věcí, která může být pro studenta stresovou je např. náhlý úbytek nebo nadbytek váhy, bolesti hlavy, střevní potíže. Žák může tyto situace řešit různými způsoby, jako jsou rozepře, zanedbávání svého zevnějšku, neplnění si svých školních povinností.

Mezi další nezanedbatelný vliv způsobující záškoláctví má šikana. Kyriaciou píše: *„Šikanu můžeme definovat jako trvalé agresivní jednání jednoho žáka vůči druhému s úmyslem způsobit oběti utrpení.“* (Kyriacou 2005, s. 26). Dále uvádí, že toto jednání má různé formy, přímé, které je násilnické povahy (fyzické týrání, bití), verbální (zesměšňování) a nepřímé, které je vyjadřováno různými posunků. V dnešní době je šikana na školách velmi rozšířena a často se na ni ani nepřijde, neboť většina obětí se s tímto problémem nesvěří z obavy dalších vzrůstajících útoků ze strany agresora. Většina odborníků si myslí, že se ze škol šikana zcela vymýtí nedá, ale vhodnou prevencí se dá potlačit. Strach ze šikanování bývá právě důvodem k záškoláctví.

Následky šikanování se podrobně zabývá M. Kolář ve své knize Nová cesta k léčbě šikany. Píše: „*Následky šikanování jsou většinou pro nás skryté. Je to dáno tím, že všichni příjímí i nepřímí účastníci z různých důvodů a pohnutek brání jejímu odhalení. To však nemění nic na tom, že ve skutečnosti jsou škody způsobené šikanou velmi rozsáhlé a závažné. Zasahují nejen všechny protagonisty šikanování, samozřejmě nejvíc oběti, ale překračují i hranice skupiny. Drtivě dopadají na okolí,- rodiče, pedagogy, vedení školy atd. Existuje hodně případů, kdy se oběti pokusily o sebevraždu a jsou případy, kdy se jim to podařilo*“ (Kolář, 2011, s. 20).

3.5.2 Vlivy v rodině

Nejstarší lidskou utvářenou společností je rodina. (Matoušek, Matoušková 2011, s. 42) taktéž hovoří o rodině jako společenské instituci a dále uvádí, že: „*Kvalita vazby mezi dítětem a matkou, později mezi dítětem a otcem a dítětem a dalšími členy rodiny je klíčovým činitelem osobnostního vývoje. Vrozeným základem pevné vazby mezi osobami v rodině je tzv. vazbové chování, pozorovatelné i u zvířat.*“ V dnešní době je velký počet rodin, kdy jsou otec a matka nezadáni. Dále se zvyšuje rozvodovost a hlavně věk rodičů, kteří si pořizují potomka. Vše je to dáno soudobým stylem života a společností jako takovou. Vysoká míra rozvodovosti dává podnět k vyššímu vzniku patologickým jevům a rizikovosti chování žáka. Klasický model rodiny matka, otec a dítě začínají být vzácností. Přitom rodina by měla být první, kdo by se měl podílet na výchově a potlačování patologických jevů. Má být pro dítě zdrojem bezpečí a pramenem vzorců chování. Při formování osobnosti má být na prvním místě, kdo se na ní podílí. Pro dítě musí být vzorem a zdrojem všech dostupných informací. Na druhé straně může rodina působit také v negativním směru, kdy může své dítě podporovat v zahálení, neplnění si svých povinností hlavně školním povinnostem. Dítě se pak stává záškolákem. Tím se podílí na negativním vývoji osobnosti, jedince jako takového. Takové ovlivňování ve výchově má velký vliv na to, zda se dítě stane záškolákem či nikoliv. Hádky a různé spory mezi rodiči, konzumace alkoholu, špatné sociální podmínky, neochota rodičů k podpoře ve vzdělání také často vedou k záškoláctví. (Jedlička, Kořa 2004). Dále tyto autoři uvádějí, že dalším typem záškoláků jsou žáci s rodin, kde velkou roli hraje autorita, dítě musí dělat dopodrobna vše a rodičům naprosto vyhovět, i ve výběru školy. Takové dítě často selže, ze školy, ve které se mu nedaří, raději utíká.

3.5.3 Zneužívání návykových látek

V dnešní době je velkým hitem u dospívající mládeže požívání drog a alkoholu. Žáci, kteří mají závislost na těchto návykových látkách, jsou ve škole méně pozorní a nesoustředí se na výuku. Začínají nejprve s alkoholem a později s drogami. (Matoušek, Matoušková 2011, s. 87) uvádí, že: „*Faktická společenská nebezpečnost nealkoholových drog je u nás zatím mnohem menší než např. nebezpečnost piva, ale plocha novinového papíru věnovaná drogám v posledních letech mnohonásobně převyšuje prostor, na němž se diskutují drogové závislosti.*“ Tato závislost často vede žáka k záškoláctví z důvodu, aby si sehnal prostředky na její nákup, žebráním, drobnými krádežemi. Tyto krádeže mohou probíhat i mezi spolužáky, slabší studenti mohou být šikanováni. Přes veškerou snahu školy a preventivních opatření se nedaří tento nešvar zastavit, drogy se stále ve větší míře začínají přímo ve školním zařízení distribuovat, někteří závislí studenti si je přímo ve škole aplikují. Švarcová popisuje drogu: „*Jako drogu můžeme chápat každou látku, přírodní nebo syntetickou, která mění tělesný nebo duševní stav člověka a může vyvolat závislost. Z farmaceutického hlediska se jako droga označují všechny látky, včetně léčiv, kterými je možno dosáhnout změny stavů vědomí, nálad, povzbuzení či utlumení psychických nebo somatických funkcí nebo vyvolání mimořádných psychických zážitků (iluze, halucinace apod.) Mezi drogy nejčastěji zneužívané dnešní mládeží patří alkohol, nikotin, marihuana, pervitin, extáze, těkavé látky (inhalanty - benzín, barvy, ředidla) a heroin.*“

(Švarcová, 2008, s. 257-258)

3.6 Intervenční programy v prevenci proti záškoláctví

Mnoho odborníků se zabývalo problémem, jaké opatření může škola učinit pro to, aby se problém záškoláctví v co největší míře potlačil. Největší důraz se kladl především na řádné vedení dokumentace školní docházky od učitelů a na preventivní činnost, hlavně u žáků, u kterých hrozí výskyt chození za školu. Dalším opatřením by měla být úzká spolupráce s ostatními organizacemi. Část opatření by se měla zabývat i možnostmi legálních postihů, jakým může být i v krajním případě vyloučení žáka ze školy. V dnešní době většina škol v boji proti záškoláctví realizuje mnoho praktických programů. Kyriacou popisuje některé z nich, jež se osvědčily převážně v Anglii, ale které by mohly být k užitku i školním zařízením na našem území. Na jedné střední škole bylo zveřejněno varování žákům, kteří by se dopustili byť jen jednodenního záškoláctví.

Znělo: „*Když opustím byt jen na jeden den školní vyučování, může se mi stát, že:*

- *budu pozadu s učením*
- *dosáhnu špatných výsledků při závěrečných zkouškách*
- *nebudu se moci zúčastňovat některých školních aktivit*
- *mohl bych se dostat do potíží s policií*
- *nedostanu možná práci, kterou bych chtěl dělat, nebo nebudu moci studovat na další*
- *škole*
- *nebudu moci využít své schopnosti“* (Kyriacou, 2005 s. 54).

V našich poměrech jsou tato opatření stanovená v Metodickém pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (Čj.: 10 194/2002-14) k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví.

Tento metodický postup ukazuje, jak preventivně postupovat a pracovat se studenty a rodiči, aby se o nejvíce minimalizovala forma rizikového chování u žáka. Je zaměřen na primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Škola je povinna ze zákona předcházet (§29 odst. 1 a § 30 odst. 3 školského zákona) sociálně patologickým jevům u mládeže. Vždy tomu musí věnovat značnou pozornost a využít všech svých dostupných možností, jak jim předejít. Proto je třeba tomuto tématu věnovat náležitou pozornost. My se budeme věnovat primární prevenci, která je zaměřena:

- předcházení negativního chování žáků, které se týká především záškoláctví, šikany, vandalismu, kriminality, delikvence, netolismu, užívání OPL, a dalších návykových látek
- rozeznání, kdy je žák přítomen domácímu násilí, týrání, hrubému zacházení a zneužívání

Dále nám ukazuje, jaké jsou druhy primární prevence, jakým způsobem omezit výskyt rizikového jednání jedince a dobré začlenění do společnosti.

- Nespecifická primární prevence je taková, kdy se snažíme jedince co nejvíce podpořit v jeho volnočasových aktivitách a jeho organizaci
- Specifická primární prevence předchází výskytu rizikového chování
 - prevence, která je zaměřena na větší část populace
 - prevence, která je zaměřena na studenty, u nichž lze tento problém očekávat

- prevence, která je individuální, neboť zde již byli shledány problémy at' v rodině nebo ve škole
- Efektivní prevence, celková prevence, která je zaměřena na zvyšování sebevědomí student a zvládání kritických situací v životě
- Neúčinná primární prevence
 - nepřipouští dialog, jen jednorázové akce
 - promítání dokumentů bez další diskuze

Dále je třeba dobrá komunikace mezi, školou, rodiči a popřípadě i psychology. Každý jedinec je svoji osobností, a proto musíme každý případ řešit individuálně, vždy najít správný způsob řešení.

1) Kontakt s dítětem:

- nutnost přátelské komunikace, nikoho neodsuzovat
- mluvit jasně a konkrétně
- najít společnou cestu k nápravě
- zajímat se o dítě a připravit vhodné podmínky k napravení chyb

2) Rodiče:

- rozumět emocím dítěte a správně motivovat
- co musí udělat ke zlepšení chování dítěte
- vždy si dohodnout co a jak bude fungovat a co je nefunkční

3) Učitelé:

- shodný způsob komunikace se žákem a rodiči
- mít zájem a výchovné prostředí žáka, aby mohl pochopit žáka, co ho motivovalo
- snažit se o dlouhodobou podporu ke zlepšení chování, dále motivovat a neodrazovat

4) Pro pracovníky PPP:

- diskutovat s dítětem, jaké měl prožitky během záškoláctví, zjistit negativní části
- žáka připravit na návrat do školy
- zájem o to, jak se dítěti ve škole daří, jaké má prožitky
- být v úzkém kontaktu s rodiči a školou

Lazarová (2008) doporučuje postupy pro učitele:

Jestliže je záškoláctví odhaleno brzo, je to pro dítě lepší. Je třeba si udělat dost času na to, abychom vše mohli rozebrat s rodiči, popřípadě s psychologem. Pokud je záškoláctví zaviněno situací ve škole, je třeba provést změnu, vyvodit patřičná opatření.

Vždy zjistit, jak je problémový žák ve třídě oblíben, má - li strach se někomu se svými problémy svěřit, co nejdříve domluvit schůzku s psychologem. Vždy se domluvit s rodiči na dalším postupu.

Pokud známe příčiny záškoláctví, můžeme proti tomuto jevu účinně působit. Jinak budeme řešit záškoláctví žáka, který se bojí chodit školy, protože je terčem tvrdé šikany a jinak záškoláctví žáka, který v době, kdy je mimo školu, fetuje nebo chodí krást.

Zkoumání příčin záškoláctví je jedním z předmětů empirické části této bakalářské práce.

4 Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2013 - 2018

Klíčovým dokumentem k řešení problematiky rizikového chování žáků je Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2013-2018. Tento dokument vymezuje roli Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále MŠMT), které má stěžejní roli při uplatňování školní primární prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v České republice. V dokumentu se uvádí: *“Období školního vzdělávání je velmi významné při formování osobnosti mladých lidí a vše, co se v tomto období nepodaří, se jen velmi obtížně napravuje v období dospělosti. Toto je také důvod, proč je oblasti prevence rizikových projevů chování u školní populace věnována mimořádná pozornost, a to nejen ze strany ministerstva, ale i všech dalších složek podílejících se na řízení oblasti školství, zvláště pak krajů a obcí.”* (MŠMT, 2013, s. 3).

Ministerstvo školství v oblasti prevence rizikového chování plní několik stěžejních úkolů. Jednak je to stanovování základních strategií v daných oblastech, stanovení priorit na budoucí období, podpora vytváření vazeb a struktury subjektů realizujících či spolupodílejících se na vytyčených prioritách a v neposlední řadě podpora vytváření materiálních, personálních a finančních podmínek nezbytných pro vlastní realizaci prevence ve školství, včetně nezbytné metodické podpory subjektů působících v primární prevenci.

4.1 Základní cíle strategie

Hlavní cíl:

Hlavním cílem této Strategie prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013 – 2018 je prostřednictvím efektivního systému prevence minimalizovat vznik a snížit míru rizikového chování u dětí a mládeže.

Obecný cíl:

Obecným cílem Strategie je výchova dětí a mladistvých k předcházení, minimalizaci či oddálení rizikových projevů chování, ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládnutí zátěžových situací osobnosti jako standardní součást výchovně vzdělávacího procesu v prostředí českých škol.

Specifické cíle:

Jako specifické cíle uvádí Strategie:

- Vytvoření fungujícího systému primární prevence na horizontální i vertikální úrovni, kde jsou jasně a transparentně legislativně vymezeny koordinační mechanismy, role, kompetence jednotlivých orgánů a institucí a jejich činnost.
- Finanční zajištění oblasti primární prevence a udržení stabilního dotačního systému.
- Zavedení národního systému hodnocení kvality programů primární prevence (certifikací) pro všechny typy rizikového chování, který je určen všem poskytovatelům těchto programů a který zajišťuje srovnatelnou úroveň těchto programů na celém území České republiky.

Zdroj: Národní strategie primární prevence rizikového chování za období 2013 – 2018. (Praha: MŠMT, 2013.)

II. EMPIRICKÁ ČÁST

5 Cíl empirického šetření, hypotézy

Hlavním cílem empirického šetření bakalářské práce na téma Negativní sociálně - psychologické jevy na současné střední odborné škole bylo porovnat a zhodnotit postoj žáků a středního odborného učiliště a žáků gymnázia k problému záškoláctví. Vzhledem k tomu, že negativní protispolečenské jednání se odehrává hlavně ve volném čase mládeže, bylo záměrem výzkumu zjistit i způsob trávení času v době, kdy jsou žáci „za školou“ a jeho frekvenci.

Výzkumná sonda obsahovala tyto úkoly:

- Zmapování četnosti záškoláctví na obou druhích škol
- Zjištění postojů rodiny k tomuto chování prostřednictvím žáka
- Zjištění, jaké jsou hlavní příčiny záškoláctví
- Zjištění způsobu trávení volného času studentů za školou

Na základě získaných poznatků, uvedených v teoretické části práce jsem si stanovil tyto hypotézy:

1. Četnost záškoláctví je vyšší na středním odborném učilišti než na gymnáziu.
2. Většina rodičů žáků gymnázia i SOU záškoláctví žáků kryje a omlouvá.
3. Nejčastější příčinou záškoláctví je snaha vyhnout se školním povinnostem.

5.1 Metoda empirického šetření

Ke sběru dat pro svou bakalářskou práci jsem použil metodu dotazníkového šetření, a to zejména pro jeho menší časovou náročnost a větší jednoduchost pro respondenty. Chráska (2007) uvádí, že dotazník umožňuje poměrně rychlé shromáždění dat. Dotazník jsem v tištěné formě rozdál během vyučovací hodiny a žáci jej v jejím průběhu vyplnili. Dotazník o 18 položkách byl zcela anonymní a respondenti měli dostatek času a možností se k uvedenému tématu vyjádřit. Žáci pracovali samostatně a bez vzájemného ovlivňování. Zadávaný dotazník byl polootevřený, oslovení respondenti měli možnost v dotazníku zvolit i více odpovědí na položenou otázku nebo se dále písemně vyjádřit.

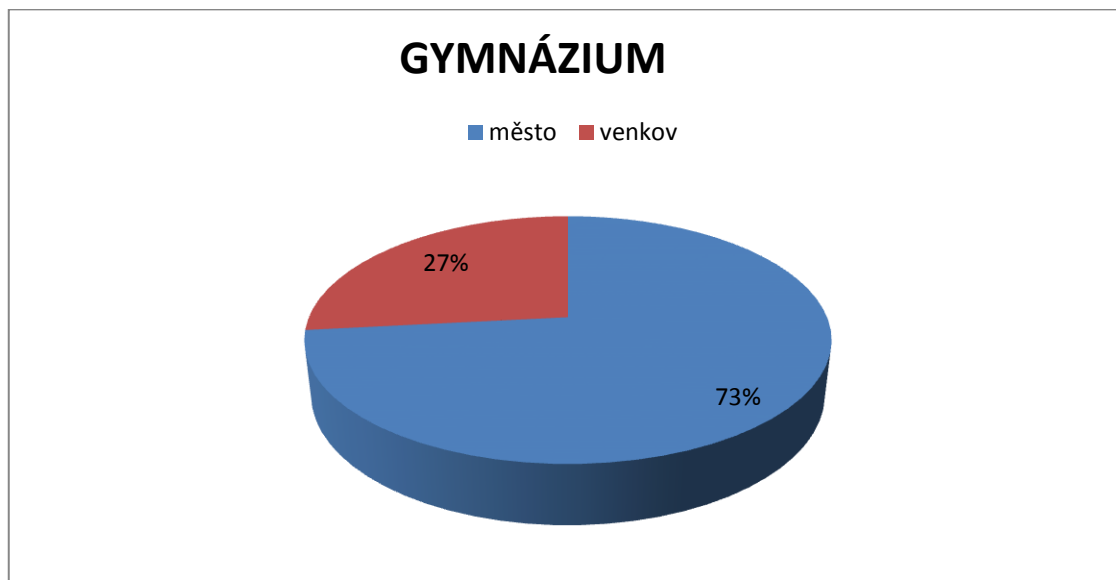
Během výzkumu na středním odborném učilišti jsem získal 98 vyplněných dotazníků, z nichž byly 3 vyřazeny pro zcela zjevně zkreslené údaje. Ve stejné době jsem oslovil také žáky 2. ročníku gymnázia, kde jsem získal 95 vyplněných dotazníků, ale 4 jsem musel pro zkreslené údaje vyřadit a 3 vyřadit pro jejich neúplnost. Celkový počet respondentů byl 98 na středním odborném učilišti, a 95 na gymnáziu.

Velký důraz jsem kladl na to, aby se jednalo vždy o stejný ročník studia, v mém případě o studenty 2. ročníku. Průměrný věk respondentů byl 16 let.

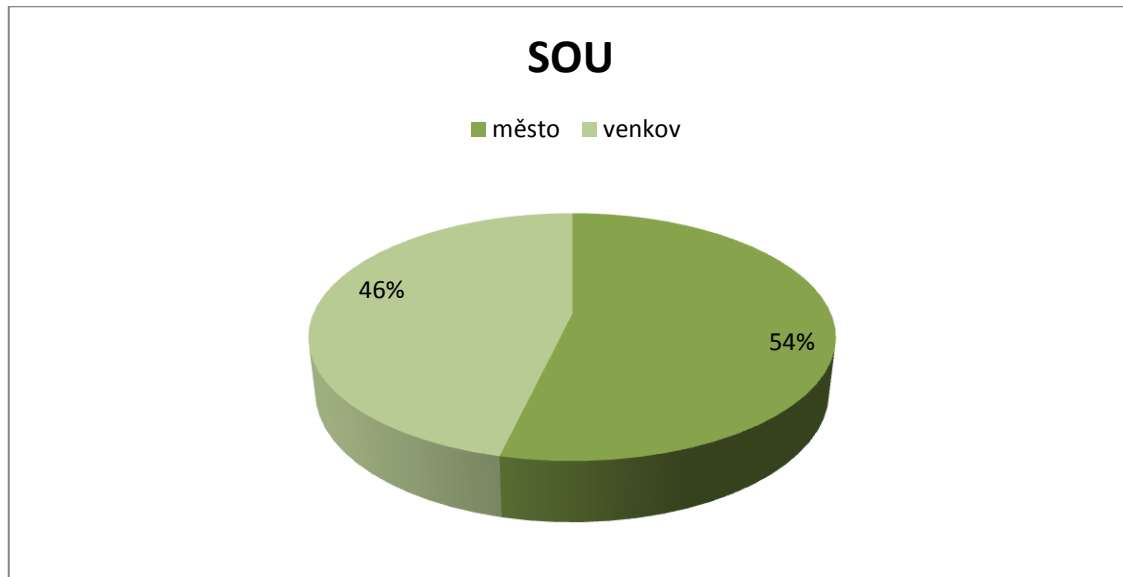
Gymnázium i střední odborné učiliště, kde bylo prováděno výzkumné šetření, se nachází v Plzni, každá škola je v jiné části města.

5.2 Vyhodnocení empirického šetření

Otázka č. 1 – Bydliště respondentů

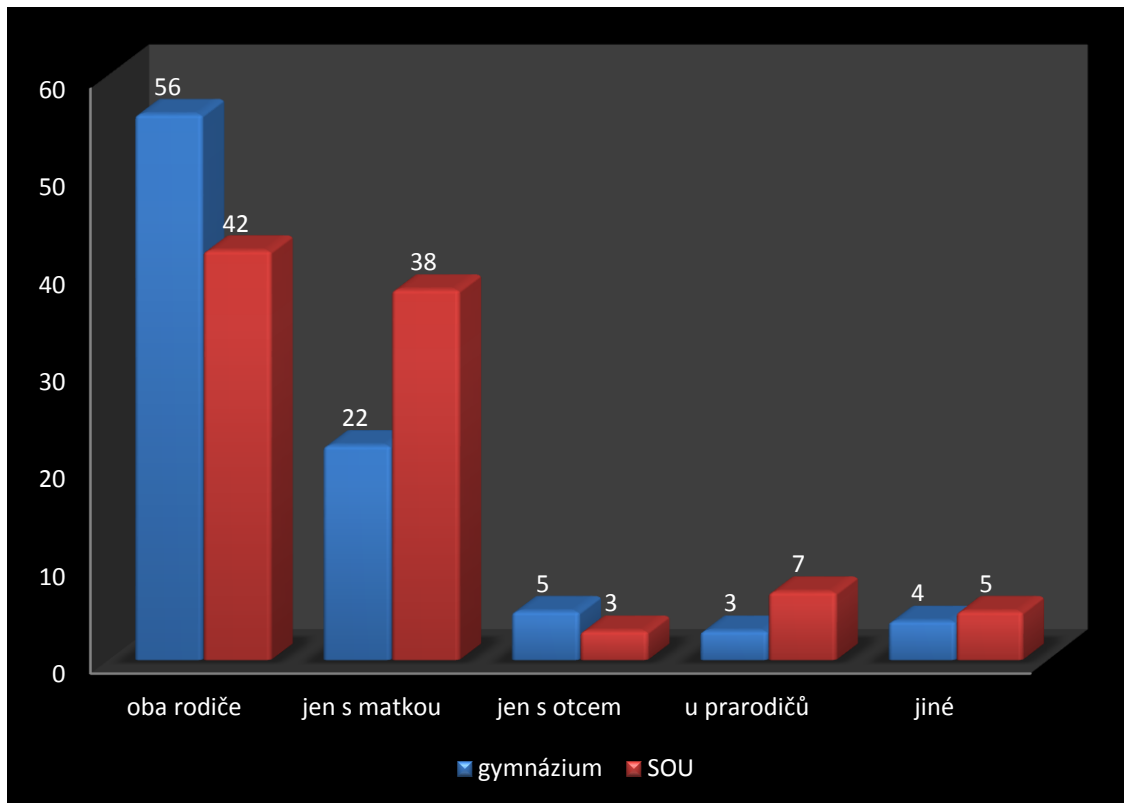
Graf č.1.1 – Bydliště respondentů gymnázia

Graf č. 1.2 – Bydliště respondentů SOU

Z těchto grafů je zřejmé, že zkoumaný vzorek se na gymnáziu skládal z více žáků, kteří bydlí ve městě (73 %), zbytek jsou žáci z venkova. Vzorek SOU má poměr žáků bydlících ve městě a na venkově téměř shodný.

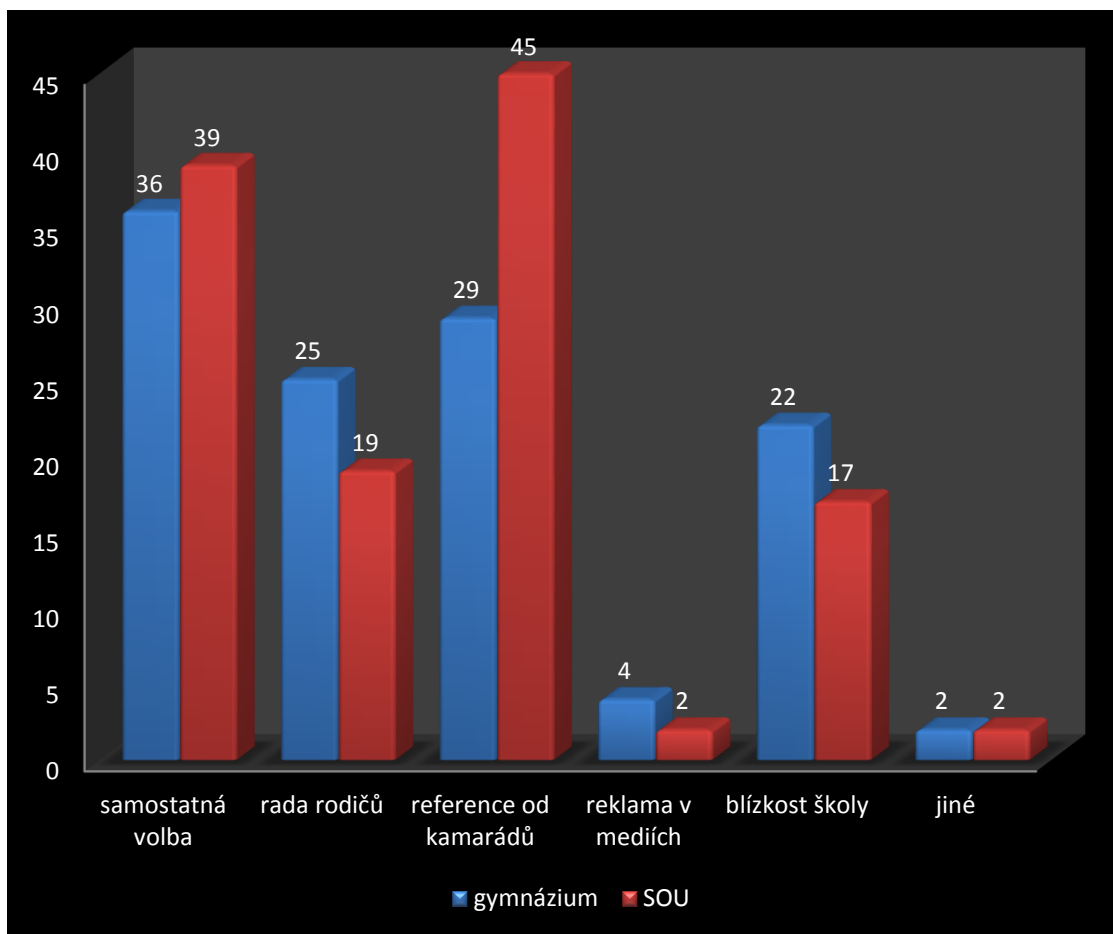
Otázka č. 2 – Rodinné zázemí studentů

Graf č. 2 – Rodinné zázemí respondentů

Zde se výzkumná sonda zaměřila na rodinné zázemí respondentů. Většina žáků žije s oběma rodiči. Dále je z grafu patrné, že žáků SOU je téměř totožný počet, žijí s oběma rodiči anebo jen s matkou. Největší rozdíl mezi oběma školami je, že na gymnáziu žije jen s matkou 22 žáků, SOU 38 žáků. Dále téměř stejný počet oslovených žije jen s otcem, v jiném zařízení a 3 dotázaní studenti gymnázia a 7 studentů SOU, žije u prarodičů.

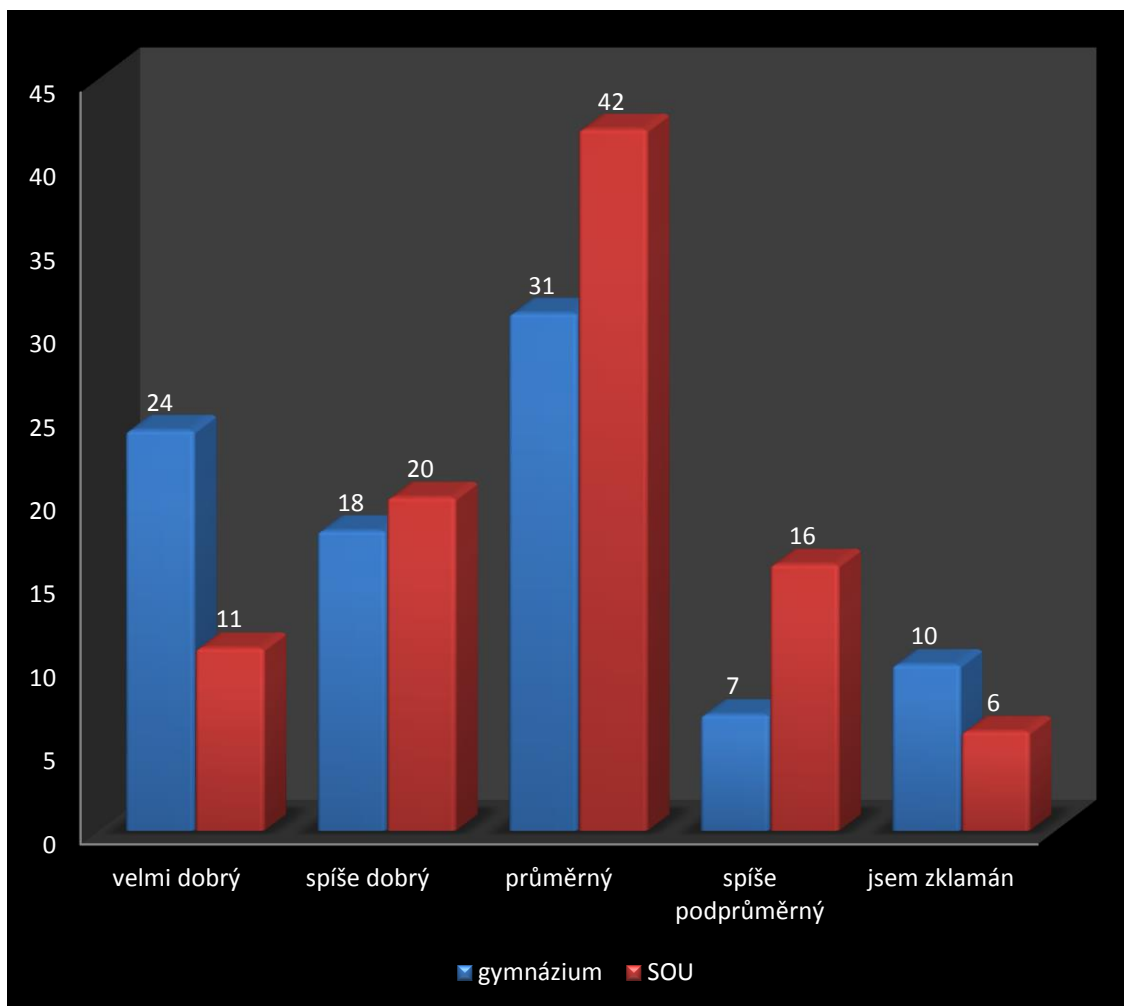
Otázka č. 3 – Kritérium volby studia na uvedené škole

Graf č. 3 – Kritérium volby studia

V této otázce jsem se zaměřil na zjištění, co vedlo oslovené respondenty ke studiu na navštěvované škole. Z grafu je zřejmé, že téměř totožný počet žáků gymnázia a SOU se rozhodlo studovat na základě samostatné volby a rady rodičů. Největší rozdíl mezi oběma zkoumanými školami byl ten, že nejvíce ze všech respondentů dalo na kladné reference od kamarádů SOU, a to 45 respondentů.

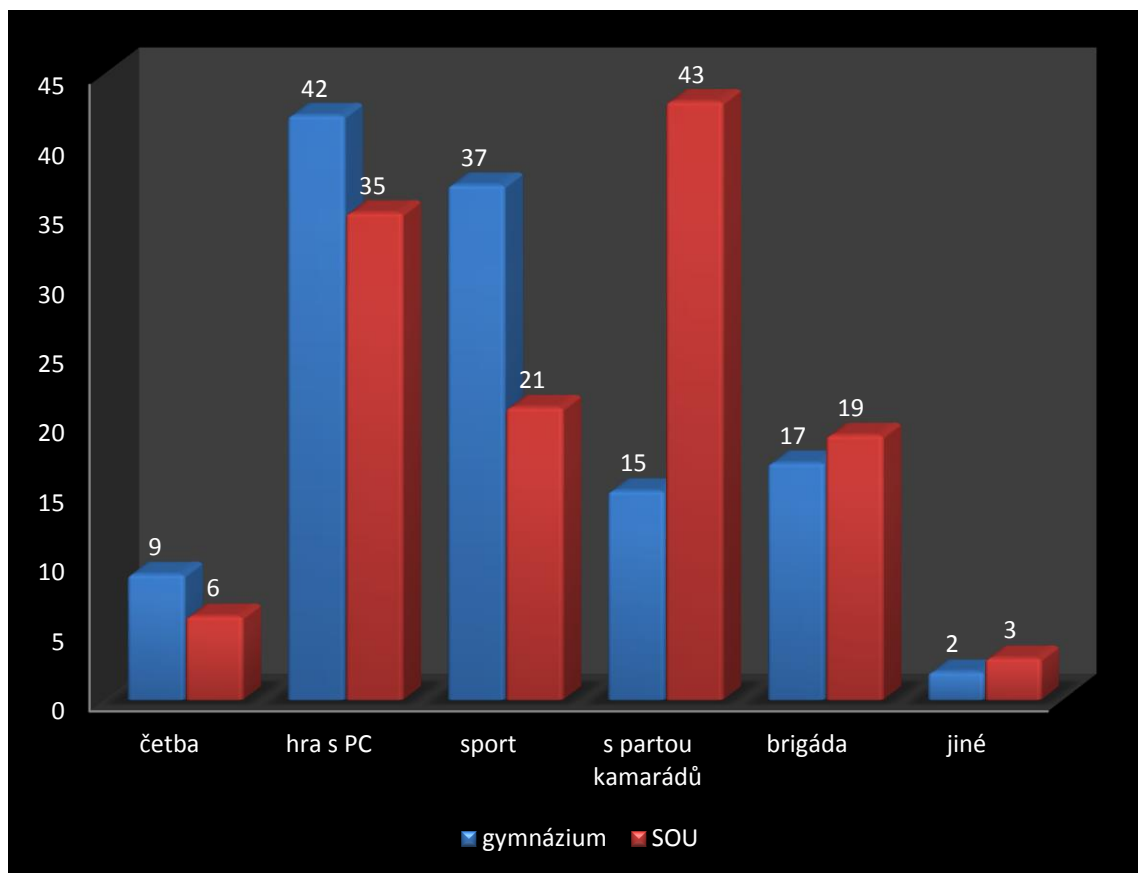
Otázka č. 4 – Jaký je vztah studentů k navštěvované škole

Graf č. 4 – Vztah respondentů ke škole

Ze získaných dat jsem usoudil, že vztah ke studiu na obou zkoumaných školách je z největší části průměrný. 10 dotazovaných žáků gymnázia je studiem zklamáno, 24 jich hodnotí jako studium velmi dobré. 16 žáků SOU si myslí, že studium je podprůměrné a 6 jich je studiem zklamáno.

Otázka č. 5 – Jak nejčastěji studenti tráví svůj volný čas

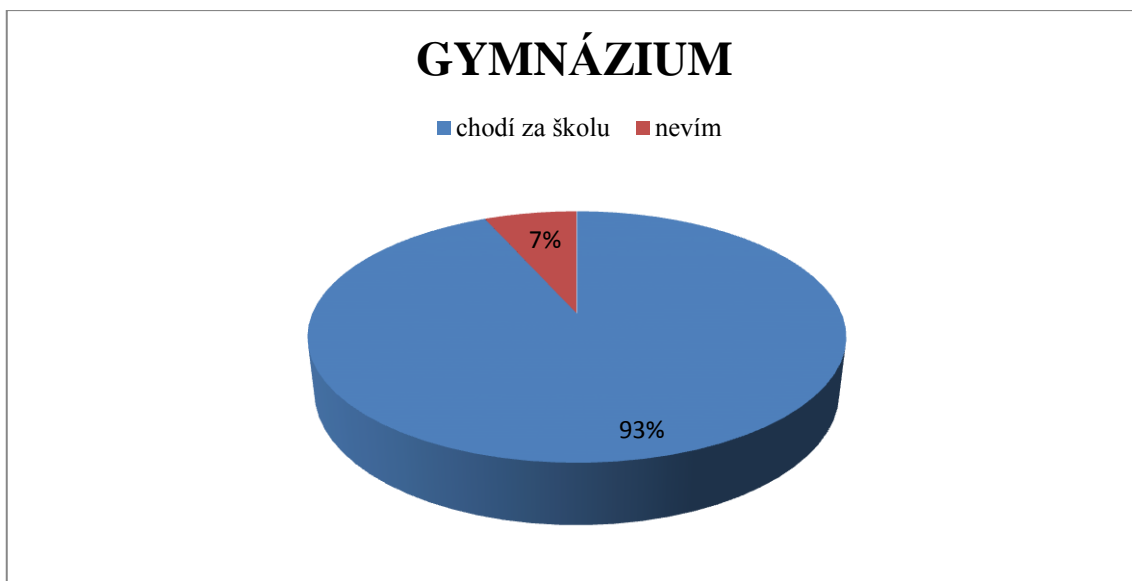

Graf č. 5 – Nejčastěji trávený volný čas studentů

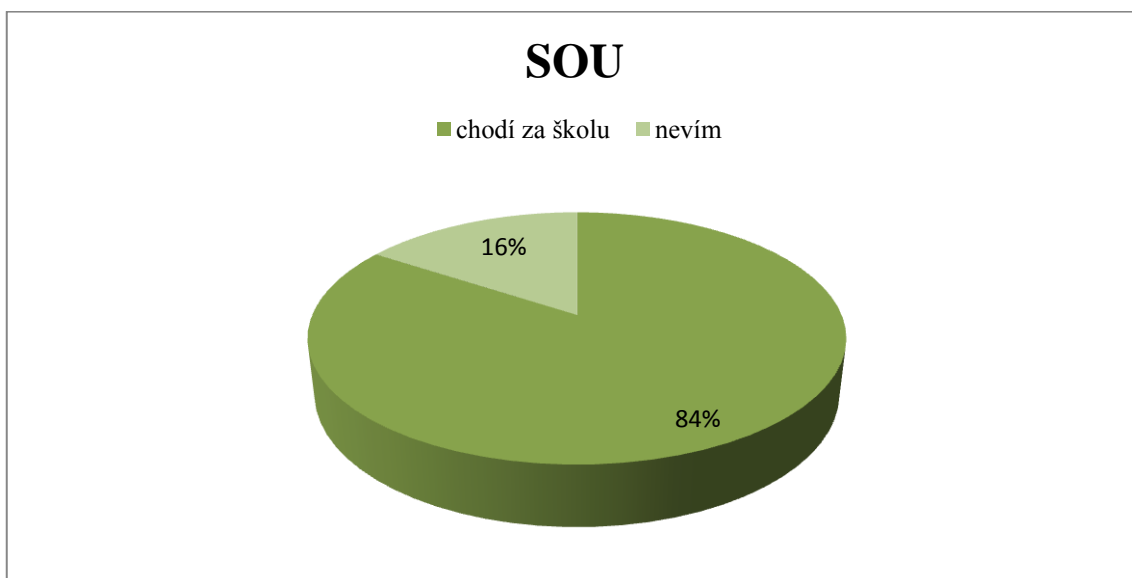
V této otázce všichni zkoumaní vybrali více odpovědí z mnou nabízených. Je patrné, že skoro stejný počet žáků se nejvíce věnuje hře na PC, sportu se věnuje na gymnáziu 37 dotázaných, a s partou kamarádů tráví největší počet všech dotázaných 43 studentů SOU. Brigádou ve svém volném čase si přivydělává téměř totožný počet žáků obou zkoumaných škol.

Otázka č. 6 – Co si představíš pod pojmem záškolák?

Zde byla položena otevřená otázka dotazníkového šetření, kdy žáci obou škol mohli napsat svůj názor na uvedený dotaz. Jak se dalo čekat, skoro všichni žáci odpověděli velmi krátce a to, že si představí někoho, kdo chodí za školu, neplní si školní docházku. Zbytek odpovědí by se dal shrnout, že neví.

Graf č. 6.1 – Co znamená slovo záškolák u žáků gymnázia

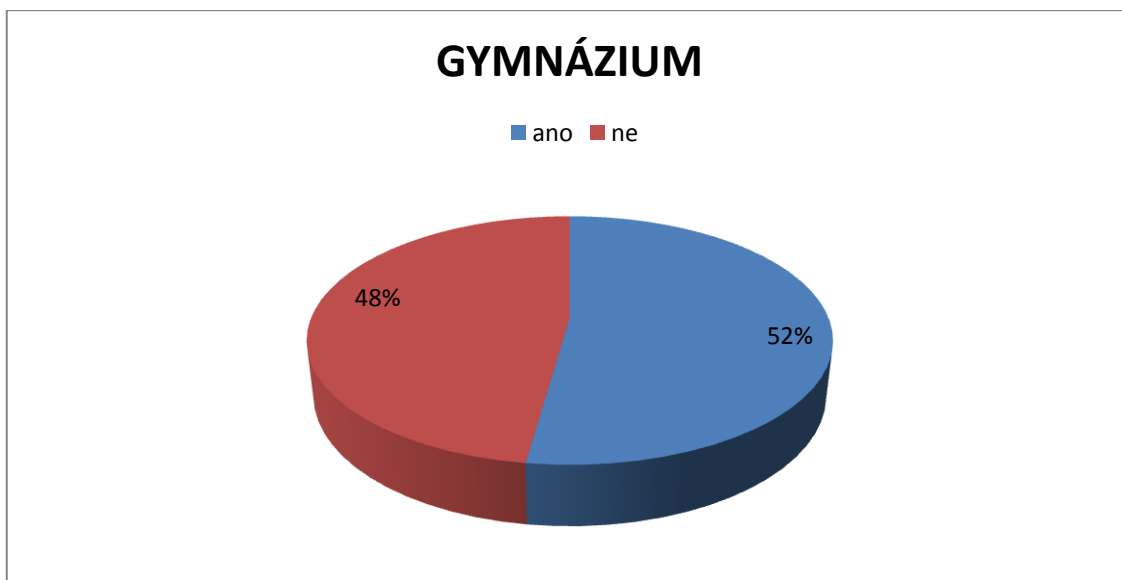

Graf č. 6.2 – Co znamená slovo záškolák u žáků středního odborného učiliště

Jak vyplývá z grafu, na gymnáziu bylo většinových odpovědí 93 % a SOU 84 %.

Otázka č. 7 – Byl jsi sám někdy za školou?

Zde měli žáci na výběr jen ze dvou možných odpovědí a to ano nebo ne.

Graf č. 7.1- Počet žáků gymnázia za školou

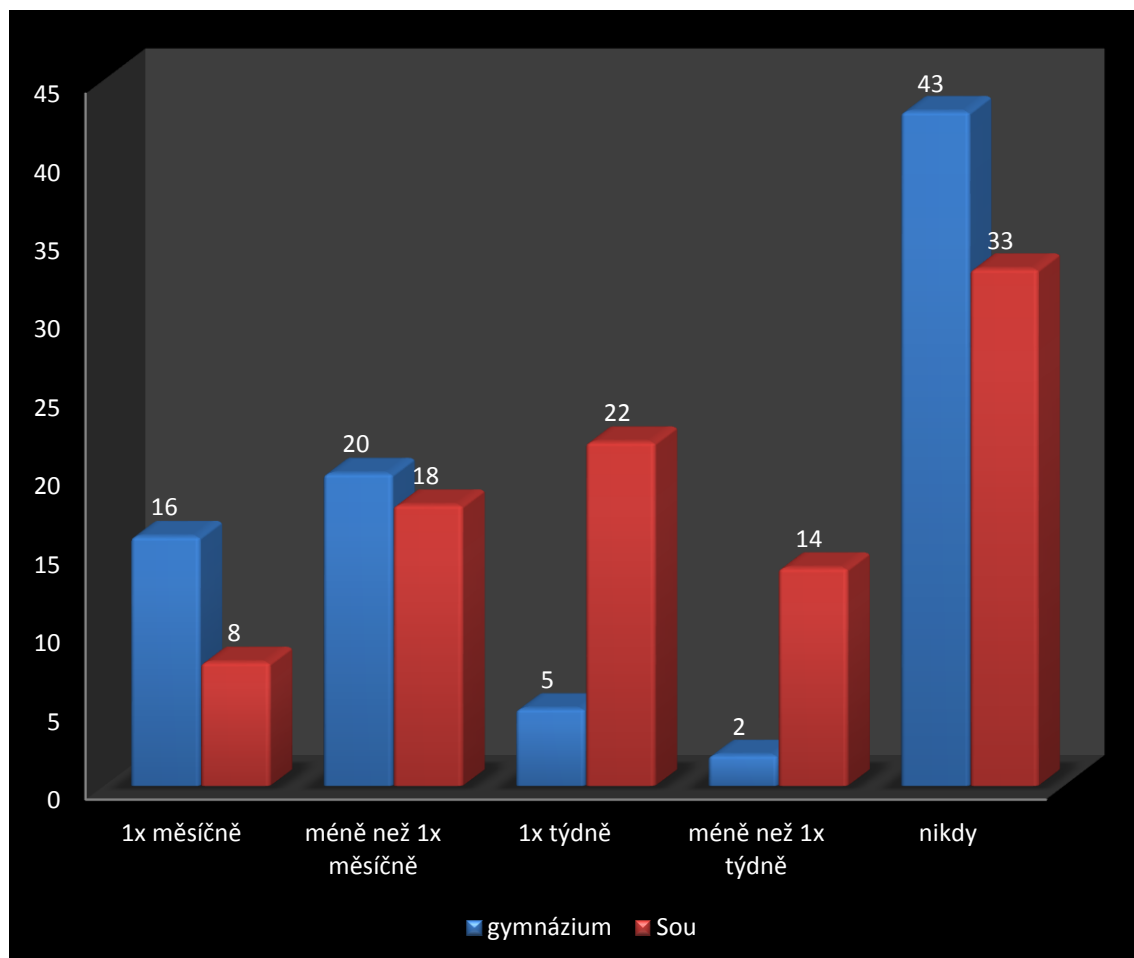

Graf č. 7.2 – Počet žáků SOU za školou

Zde odpovědi žáků trochu překvapily očekávání, neboť jsem předpokládal, že na gymnáziu bude více žáků, kteří za školou nikdy nebyli, ale v tomto výzkumném vzorku je počet obou skupin žáků gymnázia téměř totožný. Výsledek SOU nepřekvapil očekávání, 2/3 respondentů bylo někdy za školou.

Otázka č. 8 – Jaká je frekvence tvého chození za školu

V této otázce jsem se chtěl od respondentů dozvědět, jaká je frekvence chození za školu.

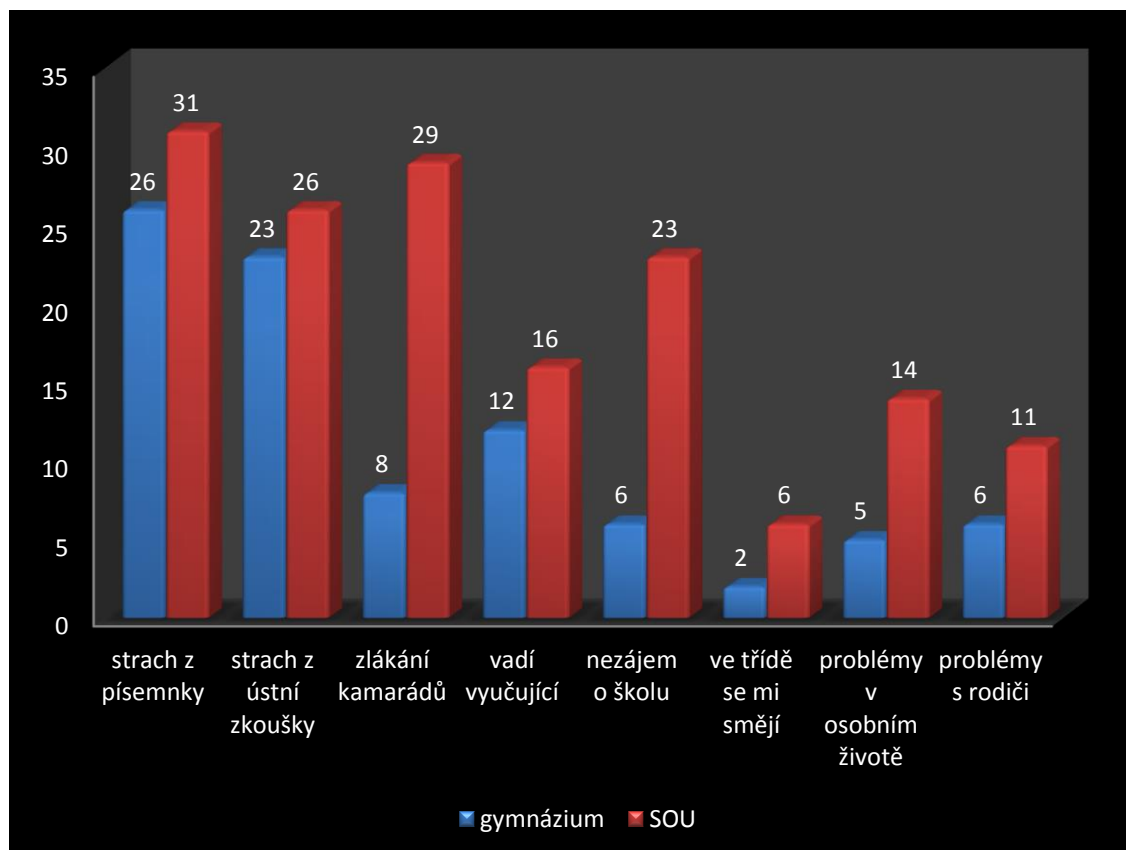

Graf č. 8 – Frekvence záškoláctví

Když vyřadím odpovědi žáků, kteří za školu nechodí, tak nejvíce žáků gymnázia jdou za školu jedenkrát nebo méně než jednou za měsíc. U žáků SOU, jsou to žáci chodící méně než jedenkrát týdně. Z toho jasně vyplývá, že větší problém s tímto negativním jevem budou mít pedagogičtí pracovníci SOU, kde mají větší počet žáků se zameškanými hodinami.

Otázka č. 9 – Jaký byl tvůj důvod k záškoláctví?

U těchto odpovědí jsem se přesvědčil, že žáci jak gymnázia tak SOU, mají ke svým unikům ze školy více důvodů než jeden. Ani u jednoho z předložených dotazníků jsem se při vyhodnocování nesetkal, že by jediný dotazovaný označil jen jednu odpověď.

Graf č. 9 – Důvod k záškoláctví

Z grafu jasně vyplývá, že téměř polovina dotazovaných žáků má strach buď z ústního, nebo písemného zkoušení. U žáků SOU, jsou tyto dva důvody totožné se žáky gymnázia a ještě jedním z hlavních důvodů u těchto dotazovaných je zlákáání kamarádů, již zkušených záškoláků. Proto bychom se měli tímto problematickým důvodem v budoucnosti více zabývat, co je hlavní motivací žáků vedoucí k záškoláctví.

Otázka č. 10 – Jakým způsobem jsi trávil svůj volný čas za školou?

Tato otázka v mém dotazníku byla položena jako zcela otevřená a všichni respondenti se mohli samostatně vyjádřit, jak tráví svůj čas v době, kdy by se měli věnovat školní výuce.

	GYMNÁZIUM		SOU	
chození po městě	12	26 %	26	43 %
sledování televize	10	21 %	13	22 %
hra s PC doma	9	19 %	9	15 %
odpočinek, lenošení	8	17 %	8	13 %
domácí učení	8	17 %	4	7 %

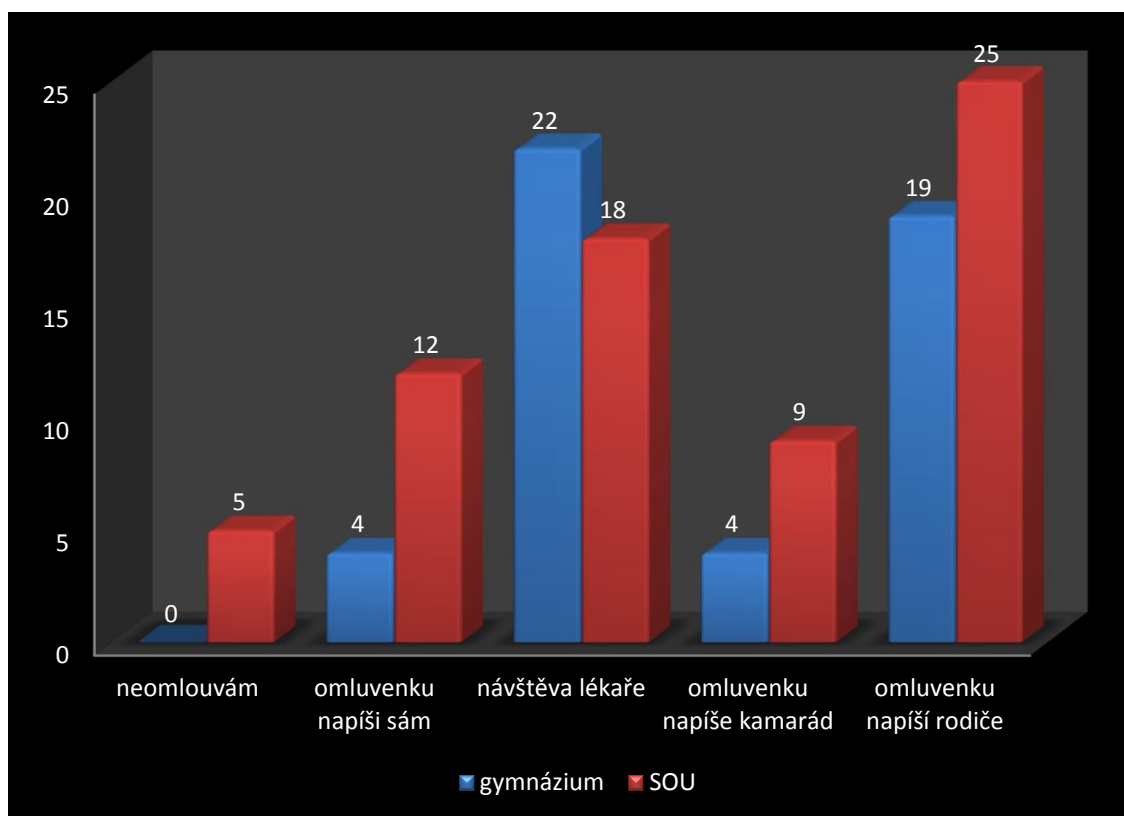
Tabulka č. 1 – Trávení volného času za školou

Jak vyplývá z tabulky, dotázaní žáci, kteří chodí za školu, jsou rozděleni do pěti kategorií. Jako první a nejpočetnější část záškoláků se věnuje chození po městě, obchodech - žáků gymnázia je 26 % a SOU 43 % záškoláků. Jako druhá kategorie, velmi početná část záškoláků se věnuje doma sledování televize – žáků gymnázia 21 % a SOU 22 %, dále třetí kategorie si hraje doma počítačové hry – žáků gymnázia 19 % a SOU 15 %. Předposlední kategorií jsou ti žáci, kteří nedělají nic, jen tak lenoší a odpočívají – žáků gymnázia 17 % a SOU 13 %. Jako poslední jsou žáci, kteří doma dohání nezvládnutou látku probíranou ve škole – gymnázia 17 % a SOU 7 %. Při porovnání obou druhů škol vyšlo, že téměř shodná skupina počtu respondentů sleduje doma televizi. Na tuto otázku neodpověděli žáci, kteří za školu nechodí, 43 žáků gymnázia a 33 žáků SOU.

Žádný z respondentů neuvěděl, že by se zabýval některou společensky negativní činností.

Otázka č. 11 – Jak si omlouváš svoji školní absenci?

V této otázce jsem se chtěl přesvědčit, jak to žáci řeší s omlouváním své absence ve škole.

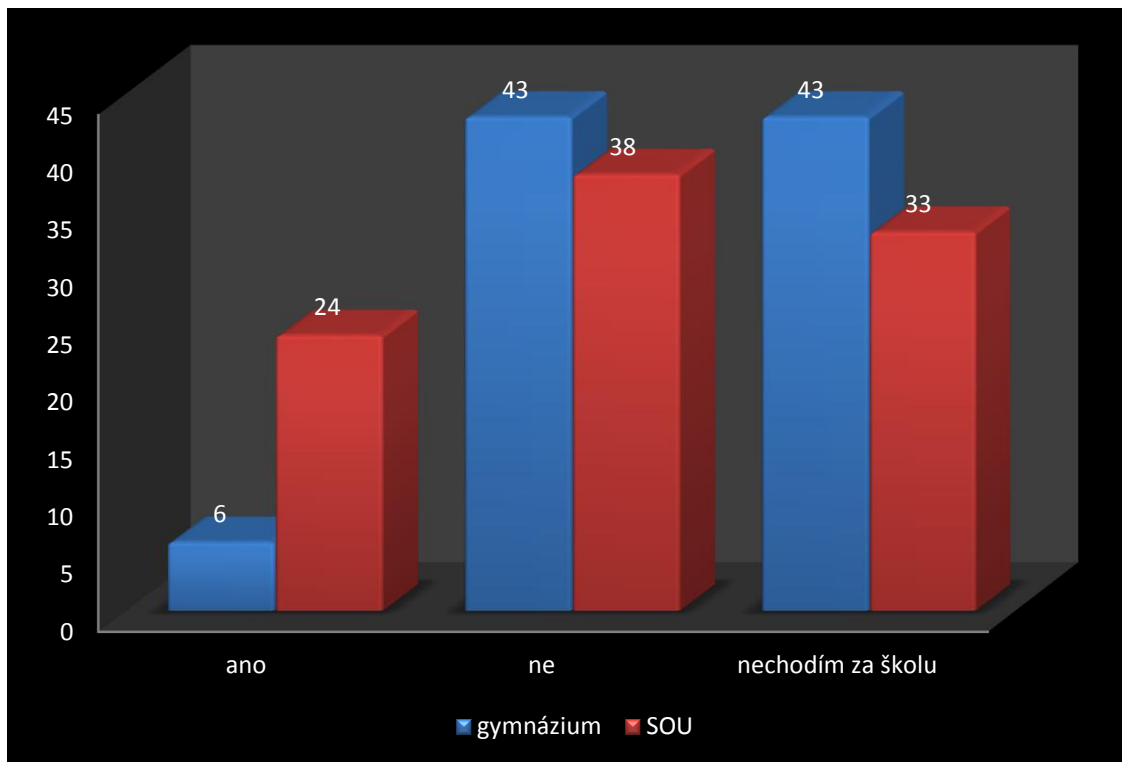

Graf č. 10 – Omlouvání své absence ve škole

Jak nám ukazují získané hodnoty, nejvíce žáků obou zkoumaných škol se doma na cokoli vymluví rodičům, a ti omluvenku napíší sami. Druhá nejpočetnější skupina navštíví lékaře a ten jim omluvenku vystaví. Stejný počet žáků gymnázia 4, si omluvenku napíše sám nebo mu vypomůže kamarád. Na rozdíl u žáků SOU, je skoro 20 % těch, kteří si omluvenku napíší sami, nebo mu ji napíše kamarád. Zbytek dotazovaných žáků – záškoláků - omluvenky vůbec nenosí. Žáci, kteří za školu nechodí, tuto otázku samozřejmě nezodpověděli.

Otázka č. 12 – Bylo tvé záškoláctví ve škole odhaleno?

Zde jsem se chtěl dozvědět, zda bylo vůbec někým záškoláctví odhaleno.

Graf č. 11 – Odhalení záškoláctví

Z grafu jasně vyplývá, že pokud vynecháme žáky, kteří za školu nechodí, tak je téměř shodný počet obou zkoumaných vzorků, kterým se na záškoláctví nepřišlo nebo zůstalo utajeno. Ovšem žáků gymnázia, kterým se záškoláctví odhalilo je 6 (5,4%) a žáků SOU je 24 (19,8%), což je obrovský rozdíl mezi oběma zkoumanými vzorky.

Otázka č. 13 – Bylo řešeno tvé záškoláctví s někým ve škole?

Ve škole je mnoho pedagogických i nepedagogických pracovníků, kteří by mohli pomoci žákům, jenž se potýká s tímto negativním jevem. Do předloženého dotazníku jsem si některé tyto pracovníky vyjmenoval, nechal jsem i volný řádek pro žáky, kterým by má nabídka nevyhovovala.

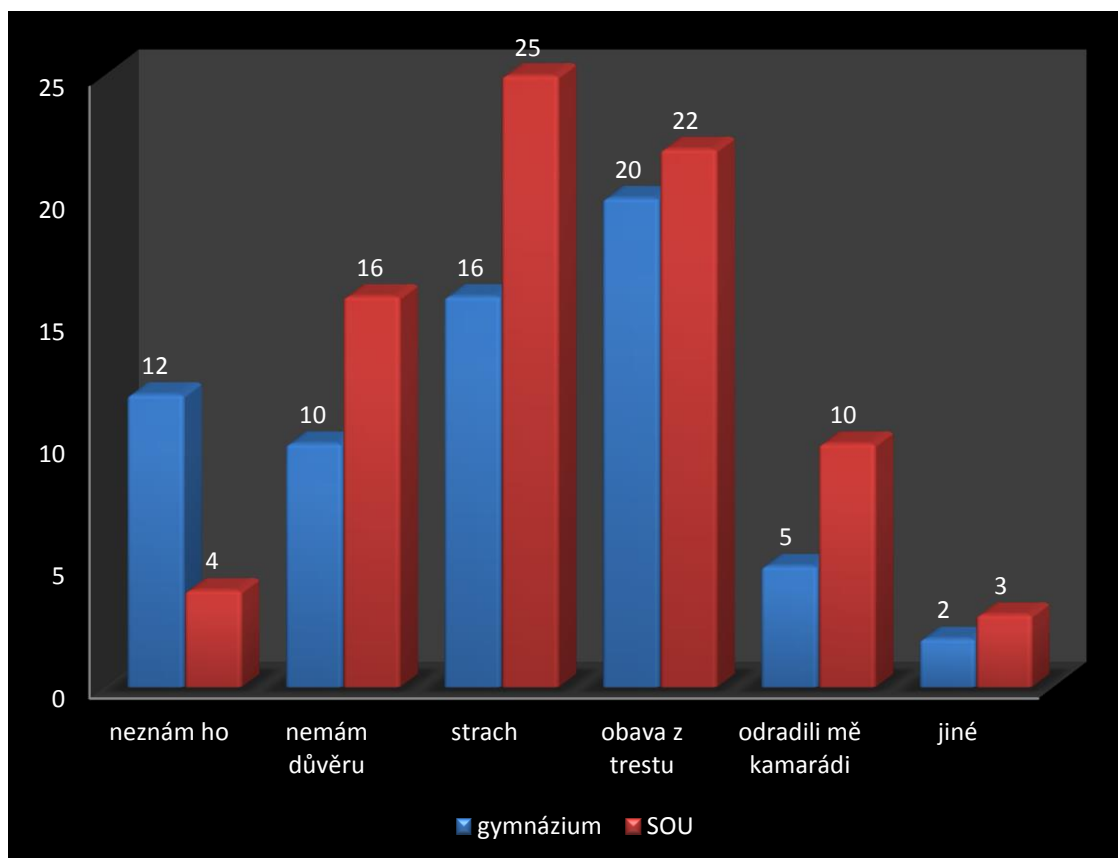
	GYMNÁZIUM		SOU	
TŘÍDNÍ UČITEL	2	33 %	8	33 %
JINÝ VYUČUJÍCÍ	1	17 %	4	17 %
SPOLUŽÁK	0	0 %	2	8 %
VÝCHOVNÝ PORADCE	2	33 %	6	25 %
ŘEDITEL	1	17 %	3	12 %
JINÉ	0	0 %	1	4 %

Tabulka č. 2 – Řešení záškoláctví ve škole

Jak nám ukazuje tabulka, že z počtu žáků gymnázia a SOU, kterým bylo záškoláctví odhaleno, je třetina, kteří řešili svůj problém s třídním učitelem, další třetina s výchovným poradcem školy. Zbývá třetina žáků svůj výchovný problém řešila s jiným vyučujícím nebo s ředitelem školy. Jeden žák SOU, řešil své záškoláctví s mistrem odborného výcviku.

Otázka č. 14 – Proč jsi svůj problém neřešil s výchovným poradcem ve škole?

Na tuto otázku odpověděli všichni zúčastnění respondenti výzkumné sondy, a to i ti, kteří nemají se záškoláctvím problém.

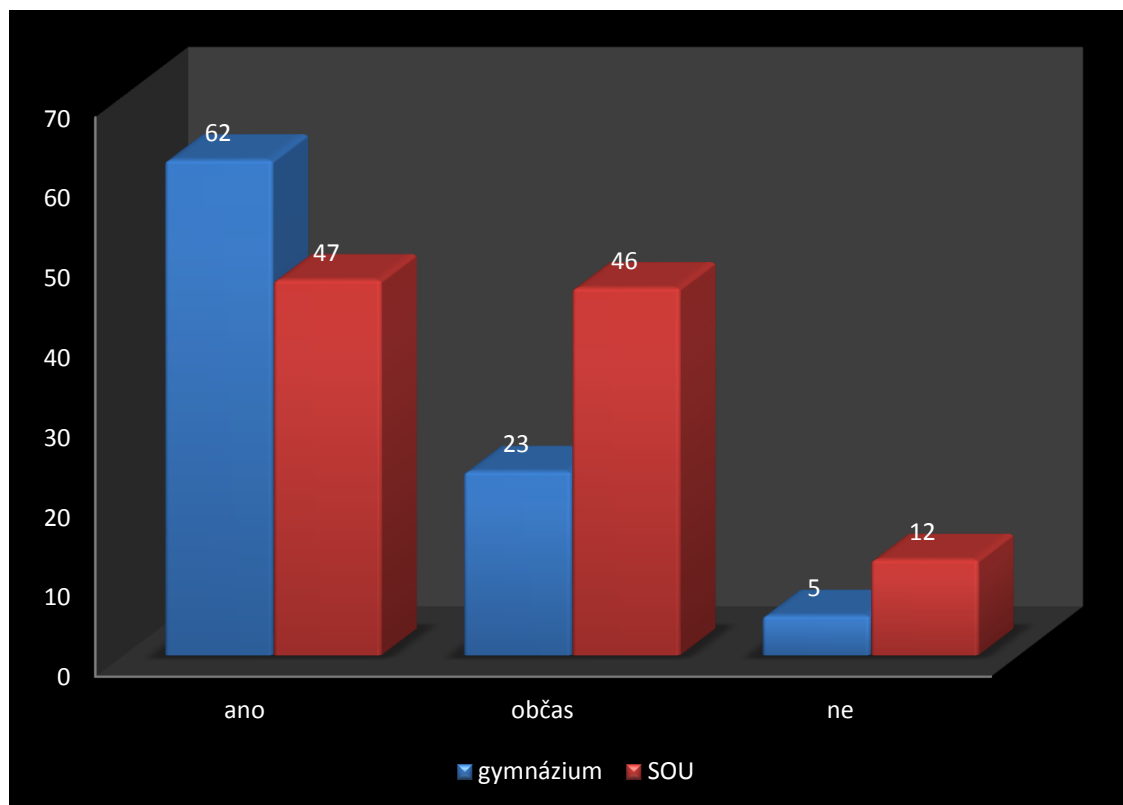

Graf č. 12 – Neřešení problému s výchovným poradcem

Z výsledku výzkumné sondy vyplývá, že polovina všech dotazovaných má z výchovného poradce strach, dále se bojí z určitého potrestání. Z toho plyne, že žáci nemají patřičnou důvěru ke školnímu výchovnému poradci. Dále je dosti překvapivé, že 12 dotazovaných žáků gymnázia a 4 žáci SOU, vůbec neví, kdo je školním výchovným poradcem.

Otázka č. 15 – Zajímají se tvoji rodiče o tvé studium?

V této otázce mě zajímalo, zda se rodiče zajímají o školní prospěch a výuku žáka.

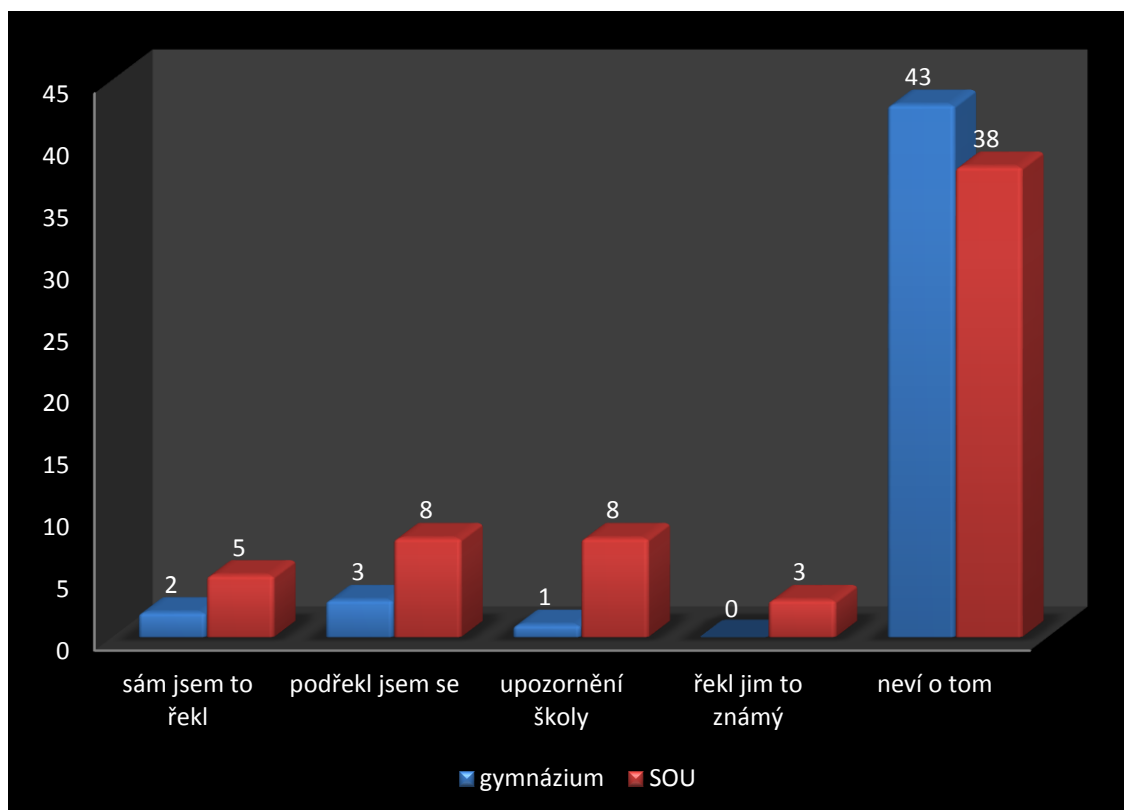

Graf č. 13 – Zájem rodičů o studium

Jak plyne z grafu, rodiče žáků gymnázia se zajímají o studium svého dítěte v 70 % dotazovaných. Občas se zajímá 25 % rodičů dotazovaných a zbytek se o studium svého potomka nezajímá. U rodičů žáků SOU je poměr rodičů zajímajících se o studium intenzivně a těch, kteří se zajímají občas totožný a představují 90 % z celkového počtu dotazovaných. 10% rodičů se o studium svého dítěte nezajímá.

Otázka č. 16 – Vědí rodiče o Tvém záškoláctví?

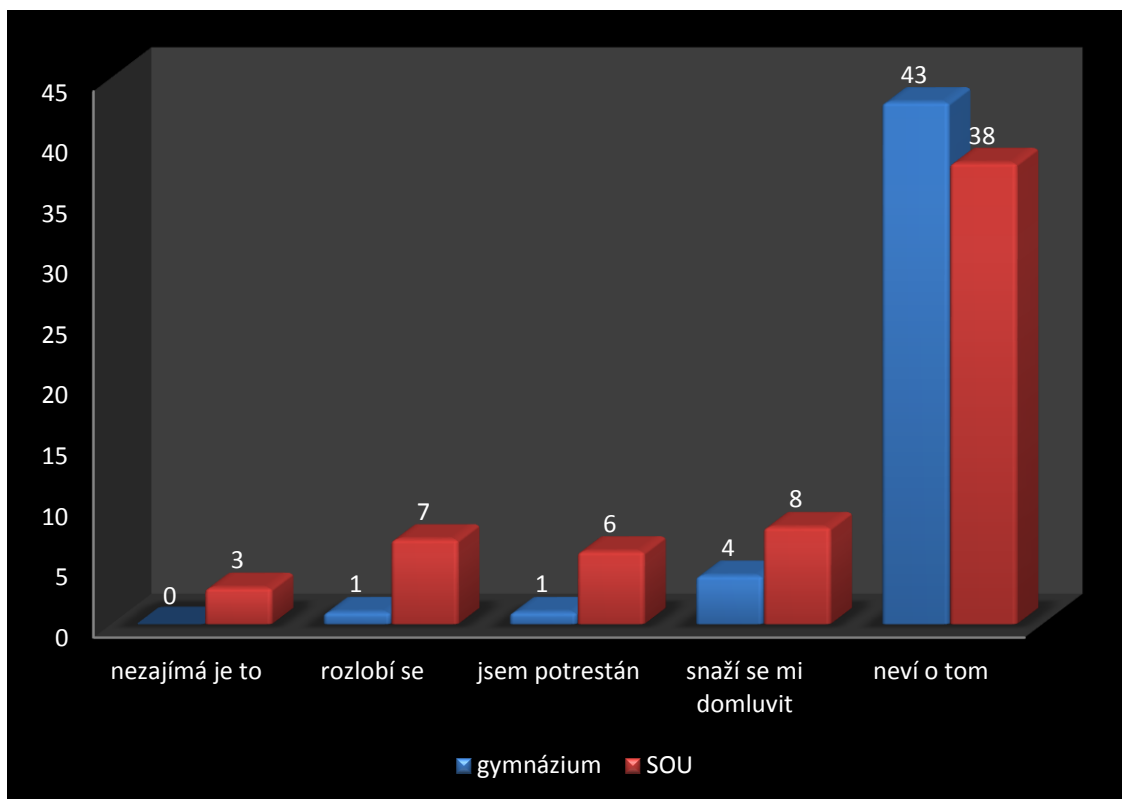
Tato otázka směřovala k tomu, zda se žáci svěří doma rodičům, že nechodí do školy.

Graf č. 14 – Svěření se rodičům

Na základě získaných informací jsem zjistil, velké většině záškoláků se tento negativní jev daří před rodiči úspěšně utajit. Jak vyplývá z grafu, tak žáků, kteří se svým problémem sami svěří je jen malý zlomek ze zkoumaného vzorku. Žáci gymnázia byli dva a pět žáků SOU. Také si myslím, že záškolákům se daří tento problém dobře utajit i ve škole a před svými spolužáky. Tři žáci gymnázia a osm žáků SOU se doma podřekli. Na tři žáky SOU, upozornil rodiče někdo ze známých rodiny. Žáci, kteří nechodí za školu, neodpověděli.

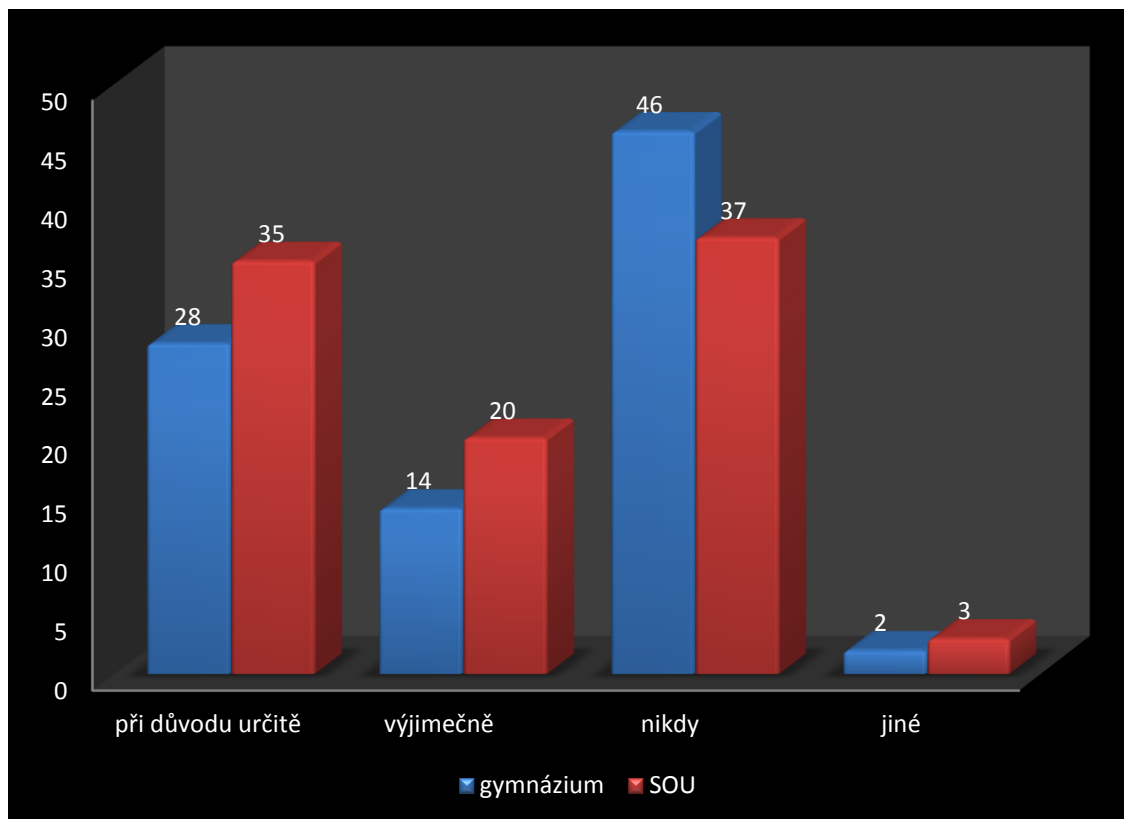
Otázka č. 17 – Jaká je reakce rodičů na tvé záškoláctví?

Graf č. 15 – Reakce rodičů

Z tohoto grafu mi jasně vyplynulo, že téměř shodný počet rodičů žáků SOU, se rozzlobí, žák je potrestán nebo se mu snaží domluvit. Na rozdíl od žáků záškoláků navštěvujících gymnázium se rodiče snaží spíše svému dítěti domluvit, než aby ho trestali nebo na něj byli rozzlobeni. Dále tři rodiče žáků záškoláků SOU, vůbec neprojevují zájem nad tím, že jejich dítě nechodí na výuku a místo toho se věnuje nějakým jiným aktivitám.

Otázka č. 18 – Myslíš si, že budeš v záškoláctví pokračovat?

Graf č. 16 – Pokračování v záškoláctví

Poslední otázka v dotazníku předloženém žákům se týkala pokračování v záškoláctví. Naprostá většina odpověděla, že v záškoláctví bude pokračovat, když k tomu bude mít nějaký důvod, menší část jen ve výjimečných případech a jen nepatrný zlomek studentů za školu chodit nebude.

6 Hodnocení hypotéz a dotazníkového šetření

Na základě informací získaných z výsledků dotazníkového šetření byly dvě hypotézy potvrzeny a jedna potvrzena částečně.

Hypotéza č. 1

Četnost záškoláctví je vyšší na středním odborném učilišti než na gymnáziu.

Tato hypotéza se zcela **potvrdila**, na gymnáziu je dotazovaných žáků, kteří byli někdy za školou polovina, oproti žákům SOU, kterých bylo za školou dvě třetiny dotazovaných.

Hypotéza č. 2

Většina rodičů žáků gymnázia i SOU záškoláctví žáků, kryje a omlouvá.

I tato hypotéza se u dotazovaných respondentů **potvrdila**. Žák si připraví nějakou vymyšlenou historku pro rodiče a ti mu omluvenku do školy napíší. Přístup rodičů v tomto případě není pro potlačování záškoláctví vhodný, hlavně u dotazovaných žáků SOU, kde nadpoloviční většina rodičů u dotazovaných žáků se o studium svého potomka zajímá zřídka nebo vůbec. Skutečnost, že rodiče záškoláctví svého potomka kryjí, znemožňuje nebo znesnadňuje škole účinné řešení tohoto problému.

Hypotéza č. 3

Nejčastější příčinou je snaha vyhnout se školním povinnostem (zkoušení, test, nemá vypracovaný domácí úkol).

Tato hypotéza se **potvrdila částečně**. Snaha vyhnout se svým školním povinnostem (testy a ústní zkoušení) je u žáků obou druhů škol téměř totožná, ale velký počet žáků SOU, zlákají k záškoláctví kamarádi, nezájem o školu a problémy v osobním životě nebo s rodiči.

Z dotazníkového šetření mezi 193 respondenty vyplynulo, že záškoláctví je na obou typech škol dost častým jevem. Při porovnání obou škol vyšlo najevo, že studenti středního odborného učiliště bývají „za školou“ častěji než studenti gymnázia.

Ze zkoumání tohoto jevu vyplynuly i jeho příčiny, jimiž jsou především:

1. Strach z písemného testu. Tuto příčinu uvedlo 26 žáků gymnázia a 31 žáků SOU.
2. Strach z ústního zkoušení. Tuto příčinu uvedlo 23 žáků gymnázia a 26 žáků SOU.
3. Zlákání kamarádů. Tuto příčinu uvedlo pouze 8 žáků gymnázia a 29 žáků SOU.
4. Vadí jim vyučující. Tuto příčinu uvedlo 12 žáků gymnázia a 16 žáků SOU.
5. Nezáměr o školu. Uvedlo pouze 6 žáků gymnázia a 23 žáků SOU.
6. Posměch ve třídě. Uvádí 2 žáci gymnázia a 6 žáků SOU.
7. Problémy v osobním životě. Uvádí a 5 žáků gymnázia a 14 žáků SOU.
8. Problémy s rodiči uvedlo 11 žáků SOU, 6 žáků gymnázia.

V testu se projevila i poměrně velká míra tolerance rodičů žáků sledovaného souboru k jejich záškoláctví. Mnozí rodiče svým dětem benevolentně píší omluvenky, aniž by se pozastavili nad tím, že žák má velký počet zameškaných hodin. Mnozí žáci si pro omluvenku chodí sami k lékaři nebo si ji sami napíší.

Velká většina záškoláků svůj čas za školou tráví tím, že se po odchodu rodičů do práce doma dívají na televizi, hrají počítačové hry, jiní se jen tak procházejí po městě, navštěvují obchody apod. Zde se nachází prostor k páchání společensky negativních činností. V průběhu zkoumání se však žáci k žádné z podobných aktivit nepřiznali.

Pozoruhodná je i skutečnost, že jen malý počet jedinců uvedl, že se na jejich záškoláctví přišlo, zbytek respondentů toto svoje jednání úspěšně skrývá. Z empirického šetření vyšlo rovněž najevo, že někteří žáci budou v této činnosti pokračovat.

Závěr

Bakalářská práce je zaměřena na negativní sociálně psychologické jevy na současných středních školách. Jejím hlavním cílem bylo provést analýzu výskytu některých sociálně patologických jevů, rozbor jejich příčin a důsledků. V teoretické části se bakalářská práce zabývá obecnými otázkami negativních sociálně psychologických jevů mládeže, jako je rizikové chování v jeho různých formách, trestná činnost mládeže, její specifika, příčiny a důsledky.

Ze studia odborné literatury vyplynulo, že jedním z nejzávažnějších problémů rizikového chování, které musí školství řešit, je záškoláctví. Záškoláctvím trpí nejen jedinec, který se ho dopouští, ale i celá společnost, protože jeho důsledkem jsou špatné studijní výsledky žáků, jejich horší uplatnění v životě, praxi a často i následná kriminální činnost. V předposlední kapitole teoretické části bakalářské práce jsem se snažil hlouběji proniknout do problematiky záškoláctví a příčin jeho výskytu.

Řešení tohoto problému není jednoduché. V první řadě by bylo zapotřebí analyzovat příčiny záškoláctví uvedené v bodech 1 – 7 předchozí kapitoly této práce. Po odstranění některých z nich by se situace nepochybně zlepšila. Zkušený pedagog by měl včas poznat počátky určité změny v chování žáka i v této době, kdy jsou jak na pedagogy, tak na žáky kladeny stále větší nároky. Pedagog by měl být první, kdo by měl záškoláctví žáků správně rozpoznat a vyhodnotit. V případě potřeby by jej měl konzultovat s jinými učiteli, případně s výchovným poradcem nebo psychologem a v neposlední řadě i s rodiči žáků.

Pokud bych měl na základě poznatků zjištěných výzkumem navrhnout nějaké možnosti, jak ve školách snížit výskyt záškoláctví, v první řadě bych zařadil vhodnou volbu školy nebo středního odborného učiliště. Pokud žáka studium nebaví nebo pro ně nemá předpoklady, je pravděpodobnost, že se bude vyučování vyhýbat mnohem větší, než u žáka, který má o studium zájem a uvědomuje si jeho význam pro svůj další život. Důležitá je i míra školní úspěšnosti žáka, ten žák, který je ve většině předmětů úspěšný, zpravidla ze školy neutíká. Překvapivé je, že žáci, kteří chodí za školu, si většinou ani neuvědomují, že při prokázaném záškoláctví může dojít k vyloučení ze školy a ohrožení jejich vzdělání a řádného začlenění do společnosti.

Velmi důležitou roli hraje vhodné klima školní třídy. Pokud se žák ve škole necítí dobře nebo je učitelem nebo svými spolužáky přehlížen nebo dokonce šikanován,

je pravděpodobné, že se bude snažit z tohoto prostředí unikat. Pokud učitel zjistí, že žák není dobře přijímán kolektivem spolužáků, měl by hledat vhodná opatření, jak tuto situaci změnit, je možné využít i pomoci výchovného poradce.

Řešení tohoto problému by pomohlo zlepšení spolupráce školy s rodiči žáků ohrožených záškoláctvím a posílení zájmu rodičů průběh a výsledky studia jejich dítěte. Rodiče by se měli zajímat i dobrou volbu kamarádů. Někteří rodiče sami nerozeznají z chování svého potomka, že chodí za školu, žák se bojí se svým problémem komukoliv svěřit, což brání k včasné diagnostice a možnosti řešení, ať ze strany školy nebo rodiny. Pokud se žák doma vymlouvá na různé nemoci, rodiče by mu neměli bez zjištění pravého stavu věci podepisovat omluvenky. Rodiče, kteří by se měli zajímat o počet zameškaných hodin ve škole, omluvených nebo neomluvených, jsou často příliš benevolentní.

Třídní učitel při vedení a zapisování školní docházky by měl rozeznat, kdy má žák z nějakého důvodu příliš mnoho absencí, včas informovat rodiče a úzce s nimi spolupracovat. K této spolupráci je vhodné přizvat školního výchovného poradce, začít žáka vhodně motivovat a vhodně s ním komunikovat. Pokud nepomohou ani tato opatření, je nutno postupovat podle Metodického pokynu č. j. 10 194/2002-14, který slouží k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví.

Seznam použité literatury:

- BENDL, S. 2004. Kázeňské problémy ve škole. Praha: Triton. ISBN 80-7254-453-5.
- ČAPEK, R. 2008. Odměny a tresty ve školní praxi. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1718-0. ČAPEK, R. 2010. Třídní klima a školní klima. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2742-4.
- ČÁP, J., MAREŠ, J. 2001. Psychologie pro učitele. Praha: Portál. ISBN 80-7178-463-X.
- ELLIOT, J., PLACE, M. 2002. Dítě v nesnázích: Prevence, příčiny, terapie. Praha: Grada. ISBN 80-247-0182-0.
- FERJENČÍK, J. 200. Úvod do metodologie psychologického výzkumu. Jak zkoumat lidskou duši. Praha: Portál. ISBN 80-7178-367-6.
- FISCHER, S., ŠKODA, J. 2007. Základy speciální pedagogiky. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. ISBN 978-80-7044-855-7.
- FISCHER, S., ŠKODA, J. 2009. Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2781-3
- FONTANA, D. 2003. Psychologie ve školní praxi. Praha: Portál. ISBN 80-7178-626-8.
- FRANIOK, P., KNOTOVÁ, D. a kol. 2008. Učitel a žák v současné škole. Sborník z 15. konference České pedagogické společnosti. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4752-5.
- GAVORA, P. 2010. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.
- HARTL, P., HARLOVÁ, H. (2000). Psychologický slovník. Praha: Portál. ISBN 80-7178-303-X.
- HOLEČEK, V. 2014. Psychologie v učitelské praxi. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3704-1.
- CHRÁSKA, M. 2007. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1369-4.
- JANÍK, T a kol. 2009. Kurikulum – výuka – školní klima – učitelské vzdělávání. Analýza nálezů českého pedagogického výzkumu 2001-2008. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4771-6.
- JEDLIČKA, R., KLÍMA, P., KOŤA, J., NĚMEC, J., PILAŘ, J. 2004. Děti a mládež v obtížných situacích. Praha: Themis. ISBN 80-732-038-0.
- KOLÁŘ, M. 2001. Bolest šikanování. Praha: Portál. ISBN 80-7178-513-X.
- KOLÁŘ, M. 2011. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-871-5

- KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. 2007. Sociální patologie. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7041-896- 3.
- KUHL, J. 2001. Motivation und Persönlichkeit: Interaktionen psychischer Systeme. Hogrefe – Verlag. ISBN 13:978-3801713072
- KYRIACOU, CH. (2005). Řešení výchovných problémů ve škole. Praha: Portál. ISBN 80-7178-945-3.
- LAZAROVÁ, B. (2008). Netradiční role učitele. O situacích pomoci, krize a poradenství ve školní praxi. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-169-0.
- LABÁTH, V. a kol. 2001. Riziková mládež. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-66-4.
- MACEK, P. (2003). Adolescenti. Praha. Portál. ISBN 80-7178-747-7.
- MACEK, P., LACINOVÁ, L. (2012). Vztahy v dospívání. Brno: Barrister & Principal. ISBN 978-80-87474-46-4.
- MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. 2011. Mládež a delikvence. Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-825-8.
- MÜHLPACHR, P. 2001. Sociální patologie. Brno: Masarykova universita. ISBN 80-210-2511-5
- ONDRÁČEK, P. 2003. Františku přestaň konečně zlobit, nebo ... Praha: ISV. ISBN 80-866-42-18-6.
- PÁVKOVÁ, J. a kol. 1999. Pedagogika volného času. Praha: Portál. ISBN 80-7178-569-5.
- PIPEKOVÁ, J. a kol. 2010. Kapitoly ze speciální pedagogiky. Brno: Paido. ISBN 078-80-7315-198-0.
- ŠVARCOVÁ, I. 2008. Základy pedagogiky. Praha: VŠCHT. ISBN 978-80 -7080-690 – 6.
- ŠVARCOVÁ, I. 2012. Základy speciální pedagogiky. Praha: Parta. ISBN 978-80-7320-176-0.
- VÁGNEROVÁ, M. A KLÉGROVÁ, J. 1998. Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících. Praha: Karolinum ISBN 978 – 80 – 246 – 1538 – 7.
- VÁGNEROVÁ, M. 2004. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, ISBN 80 – 7178 – 802 – 3.

Elektronické zdroje:

KLEMENTOVÁ, Z., JANÁČEK, J. 2011. Notorické záškoláctví se dostalo až před soud. Deník.cz.

Dostupné z: <http://havlickobrodsky.denik.cz/zlociny-a-soudy/20110712soud.html>

KLIMEŠ, J. 2009. Globální výchovná nejistota. Mysteria.cz.

Dostupné z: <http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/rodice-a-deti.html>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. 2002. Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví.

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-jednotnemu-postupu-pri-uvolnovani-a-omlouvani-zaku-z-vyucovani-prevenci-a-postihu-zaskolactvi>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. 2007. Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních.

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologickych-jevu>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. 2001. Národní program rozvoje vzdělávání v České republice.

Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/pdf/bilakniha.pdf>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. 2008. Úplné znění zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. 2005. Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-72-2005-sb-1>

Děti a mládež s rizikem v chování jako cílová skupina v sociální práci.

Dostupné z: <http://socialni-prace.webnode.cz/kriminalita-a-delikvence/>

Příloha č. 1 - Legislativa

K problematice negativně sociálně psychologické jevů ve školství se vztahuje poměrně velké množství legislativních dokumentů. Měli by je znát všichni učitelé, ale zejména výchovní poradci škol, kteří se negativními jevy profesionálně zabývají. Mezi nejdůležitější z nich patří tyto dokumenty:

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon), v platném znění

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 132/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí

Zákon č. 200/1990 Sb. – o přestupcích

Zákon č. 40/2009 Sb. – trestní zákoník

Vyhláška č. 116/2011 Sb., kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

Vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadanými

Vyhláška č. 291/1991 Sb., o základní škole, ve znění pozdějších předpisů

Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků

z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví (Čj.: 10 194/2002-14)

Školní řád (musí být v souladu se základní platnou legislativou)

Příloha č. 2 - Dotazník

Milí studenti, prosím o vyplnění přiloženého dotazníku, který je zcela anonymní a veškeré Vámi uvedené údaje užiji jen pro účely mé bakalářské práce. Předem děkuji za vstřícnost, spolupráci a za pravdivě vyplněný dotazník.

Pokyny k vyplnění: zakroužkujte vámi zvolenou nebo zvolené odpovědi, v případě otevřené otázky napište svou odpověď na volný řádek

.....
Pohlaví:

Věk:

Škola:

Ročník:

1. Tvé trvalé bydliště?

- a) město
- b) venkov

2. Tvé rodinné zázemí?

- a) žiji s oběma rodiči
- b) žiji s matkou
- c) žiji s otcem
- d) bydlím u prarodičů
- e) jiné

3. Co bylo kritériem volby pro studium na této škole?

- a) zvolil jsem si samostatně
- b) poslechl jsem rodiče
- c) kladné reference o studiu od kamarádů
- d) reklama v médiích
- e) mám to do školy blízko
- f) jiné

4. Jaký je tvůj vztah ke studiu na této škole?

- a) velmi dobrý
- b) spíše dobrý
- c) průměrný
- d) spíše podprůměrný
- e) jsem zklamán

5. Svůj volný čas trávíš nejčastěji?

- a) četba knih a odborné literatury
- b) sezení u počítače
- c) sportuji
- d) s kamarády v partě
- e) chodím na brigádu
- f) jiné

6. Říká tě něco slovo záškolák? Co si představíš?

.....

.....

7. Byl jsi ty sám někdy za školou?

- a) ano
- b) ne

8. Jaká je frekvence tvého chození za školu?

- a) jedenkrát měsíčně
- b) méně než jednou měsíčně
- c) jedenkrát týdně
- d) méně než jednou za týden
- e) nikdy
- f) jiné

9. Jaký byl tvůj důvod k záškoláctví?

- a) strach z písemné práce
- b) strach z ústní zkoušky
- c) zlákali mě kamarádi
- d) vadí mi některý z vyučujících
- e) škola mi přestala zajímat
- f) ve třídě se mi smějí
- g) mám problémy v osobním životě
- h) mám problémy s rodiči
- i) jiný

10. Jakým způsobem jsi trávil svůj čas za školou?

.....

.....

.....

11. Jak si omlouváš svoji školní absenci?

- a) neomlouvám
- b) omluvenku si napíši sám
- c) navštívím lékaře a něco si vymyslím
- d) omluvenku mi napíše kamarád
- e) omluvenku mi napíše rodiče
- f) jiný způsob

12. Bylo tvé záškoláctví ve škole odhaleno?

- a) ano
- b) ne
- c) nechodím za školu

13. Bylo řešeno tvé záškoláctví s někým ve škole?

- a) s třídním učitelem
- b) s vyučujícím jiného předmětu
- c) se spolužákem
- d) s výchovným poradcem školy
- e) s ředitelem školy
- f) jiné

14. Proč jsi svůj problém se záškoláctvím neřešil s výchovným poradcem ve škole?

- a) neznám ho
- b) nemám k němu důvěru
- c) strach
- d) obava z trestu
- e) odradili mě kamarádi
- f) jiné

15. Zajímají se tvoji rodiče o tvé studium?

- a) ano
- b) občas si vzpomenou
- c) ne

16. Vědí rodiče o Tvém záškoláctví?

- a) řekl jsem jim to sám
- b) nevědomky jsem se podřekl
- c) upozornila je škola
- d) řekl jim to někdo ze známých
- e) neví o tom

17. Jaká je reakce rodičů na tvé záškoláctví?

- a) nezajímá je to
- b) rozzlobí se
- c) jsem potrestán
- d) snaží se mi domluvit
- e) neví o tom

18. Myslíš si, že budeš v záškoláctví pokračovat?

- a) když budu mít důvod, tak určitě
- b) jen ve výjimečných případech
- c) už nikdy
- d) jiné

Děkují za čas strávený vyplňováním dotazníku. Přeji Vám mnoho studijních a pracovních úspěchů.